

Economisch jaarverslag van de Vlaamse voedingsindustrie

2016

Inhoudstafel

Executive summary	2
1. Omzet en productie.....	6
1.1 Groei vergeleken met andere industriële sectoren in Vlaanderen	6
1.2 Groei in internationaal perspectief	8
1.3 Verdeling omzet voedingsindustrie naar subsectoren.....	10
2 Werkgelegenheid	11
2.1 Evolutie en structuur van het aantal arbeidsplaatsen	11
2.2 Knelpuntvacatures in de Vlaamse voedingsindustrie	14
2.3 Verdeling arbeidsplaatsen naar regio en subsector.....	15
3 Werkgevers.....	17
4 Investerings.....	19
5 Innovatie en onderzoek & ontwikkeling (O&O)	20
6 Rendabiliteit en concurrentiekracht	24
6.1 Competitiviteit: het luik fiscaliteit	25
6.2 Competitiviteit: het luik loonkosten.....	26
6.3 Concurrentiekracht: het luik energie	27
7 Internationalisering van de Vlaamse voedingsindustrie	28
7.1 De export opgesplitst naar regio, exportbestemming en exportproduct	29
Lijst van afkortingen	

Executive summary

“Voedingsindustrie blijft sterkhouder industrie, maar competitiviteit staat onder druk”

De Vlaamse voedingsindustrie blijft in 2016 een onbetwiste sterkhouder binnen de Vlaamse industrie. De voedingsindustrie neemt een steeds groter aandeel van de tewerkstelling en omzet voor haar rekening. Toch wordt de voedingsindustrie geconfronteerd met enkele grote uitdagingen. Door een opeenstapeling van taksen en heffingen staat de omzet op de Belgische markt onder druk. De grensaankopen bereiken met een stijging van 7,8% een absoluut record in 2016. De export is in 2016 meer dan ooit de motor van de groei maar het opspelende protectionisme en “gastro-nationalisme” bedreigen de export en dus het groeipotentieel van de sector.

Grootste industriële werkgever: 158.776 directe en indirecte arbeidsplaatsen gelinkt aan Vlaamse voedingsindustrie”

Voedingsindustrie grootste industriële werkgever

Het aantal arbeidsplaatsen in de Vlaamse voedingsindustrie bedroeg in 2016 62.265. Indirect genereert de voedingsindustrie nog eens 96.511 arbeidsplaatsen, wat maakt dat er in Vlaanderen bijna 158.776 arbeidsplaatsen gelinkt zijn aan de voedingsindustrie. Zowel de werkgelegenheid in de Vlaamse voedingsindustrie als in de totale verwerkende industrie bleef in 2016 stabiel. Op langere termijn houdt de werkgelegenheid in de voedingsindustrie duidelijk beter stand dan in de verwerkende industrie. In 2005 vertegenwoordigde de voedingsindustrie 15,7% van de industriële werkgelegenheid, in 2016 is dit al 18,7%.

Investerings met 1.178 miljoen euro op recordniveau

Na een dip in 2013 trokken de investeringen fors aan om in 2016 tot 1.178 miljoen euro uit te komen, een stijging van meer dan 10% tegenover 2015. 21,6% van alle investeringen in de Vlaamse verwerkende industrie vonden plaats in de voedingsindustrie. Omdat een hoog investeringstempo in het verleden een duidelijke wissel op de toekomst is gebleken, is het herstel van de investeringen een zeer positief signaal.

Positieve handelsbalans van 3.359 miljoen euro

In 2016 is de export van Vlaamse voeding en dranken met 4,9% toegenomen tot 19,6 miljard euro. De export van voeding en dranken draagt met een positieve handelsbalans van 3,4 miljard euro in ruime mate bij tot de Vlaamse handelsbalans. De export van de Vlaamse voedingsindustrie is in de eerste plaats gericht op de Europese Unie met als zwaartepunt onze buurlanden

“Export stijgt met 4,9% tot 19,6 miljard euro”

Nederland, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Het groeipotentieel op de Europese markt is wel beperkt.

“China wordt 2de verre exportmarkt en de export naar China stijgt met 37% in 2016”

De export naar verre markten daarentegen wordt steeds belangrijker. In 2016 ging al 20,9% van de export naar landen buiten de EU-15. Tien jaar geleden was dit nog maar 13,5%. De export naar onze belangrijkste verre exportmarkt de Verenigde Staten steeg opnieuw fors met 16% tot 533,3 miljoen euro. Daarmee blijft de V.S. de onbetwiste verre exportkampioen. China wordt in 2016 de 2de belangrijkste verre exportmarkt voor de Vlaamse voedingsindustrie met een groei van niet minder dan 37% tot 169,4 miljoen euro. Ook naar de toekomst toe liggen de belangrijkste groeikansen voor onze uitvoer vooral op de verre exportmarkten.

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat indien de protectionistische golf die de wereld lijkt te overspoelen zich doorzet, de voedingsindustrie hier het eerste slachtoffer van zal zijn. Het experiment met verplichte oorsprongsetikettering in Frankrijk zet de Europese interne markt onder druk. Ook het aanhoudende Ruslandembargo, de Brexit en de verkiezing van President Trump zijn een bedreiging voor onze export en dus voor onze groei op korte en langere termijn.

De Vlaamse voedingsindustrie is innovatief

“189 miljoen euro O&O uitgaven”

De O&O-uitgaven van de Vlaamse voedingsindustrie bedragen 189 miljoen euro. 63% van de Vlaamse voedingsbedrijven heeft recent een product- en of procesinnovatie aangevat of doorgevoerd. Dit cijfer ligt opvallend hoger dan in de drie buurlanden. Het Vlaams indicatorenboek 2015 toont aan dat Vlaanderen zowel economisch als technologisch gespecialiseerd is in voeding. In de toekomst zal de Vlaamse voedingsindustrie verder moeten blijven inzetten op innovatie. Goede fiscale maatregelen zoals de verminderde doorstorting van de bedrijfsvoorheffing voor O&O personeel moeten daarom behouden blijven en zo mogelijk worden uitgebreid.

De concurrentiekracht staat zwaar onder druk

“Opeenstapeling van taksen en heffingen bedreigt de groei”

De loonkostenhandicap blijft met 17,5% onaanvaardbaar hoog. Dit belemmert de groei van de sector in Vlaanderen. De kilometerheffing laat de transportkost van voeding en dranken met 150 miljoen euro per jaar toenemen. De ‘meerkosten’ op de energierekening van voedingsbedrijven stijgen en dreigen nog verder toe te nemen. De verpakkingshoofheffing kost de Belgische drankensector meer dan 300 miljoen euro per jaar en de accijnzen op dranken

gingen fors de hoogte in. Door deze opeenstapeling van uitdagingen en nieuwe taken staat de omzet op de binnenlandse markt onder druk.

“Omzet stijgt minder snel dan productie”

Marges en omzet krijgen het moeilijk

Door de stijging van de energie- en loonkosten en de fiscale druk, zet er zich sinds 2005 een structurele daling van de rendabiliteit door. Tegelijk zijn de grondstofprijzen tussen 2005 en 2016 uiterst volatiel. Sinds 2014 staan ook de afzetprijzen van de voedingsindustrie onder druk, meer dan in de buurlanden. De omzet groeide daardoor de laatste jaren minder sterk dan de productie in de sector.

“Voedingsindustrie op zoek naar technisch geschoolde jongeren”

Grote uitdagingen op de arbeidsmarkt

De leeftijdspiramide van de werknemers actief binnen de Vlaamse voedingsindustrie baart zorgen. Er is onvoldoende instroom en het aantal 50-plussers neemt toe. Voor de toekomst van de Vlaamse voedingsindustrie is het cruciaal om meer jonge gekwalificeerde arbeidskrachten aan te trekken. Het vergrijzingsprobleem is in de voedingsindustrie des te acuter omdat de voedingsindustrie een groot aantal knelpuntvacatures telt. In 2015 was 18,8% van het totaal aantal vacatures een knelpuntvacature. Vooral technische profielen zoals mecaniciens zijn zeer moeilijk te vinden. Maar liefst 67,7% van het aantal vacatures voor mecaniciens blijft langer dan 90 dagen openstaan. Om een oplossing te bieden op deze uitdagingen moeten technische opleidingen terug een positieve keuze worden. Bovendien moet worden ingezet op duaal leren en stages in voedingsbedrijven.

“Iedereen Food.be ambassadeur”

Inzetten op groei

Voor de toekomst van de Vlaamse voedingsindustrie is de (verre) export van groot belang. Om in de toekomst te groeien en marktaandeel te veroveren, moeten onze bedrijven kostencompetitief kunnen produceren en geschikte technische profielen kunnen vinden op de Vlaamse arbeidsmarkt. Tegelijkertijd moet de (reële) toegevoegde waarde van onze producten naar omhoog door in te blijven zetten op innovatie en branding. Om het imago en de zichtbaarheid naar (verre) exportlanden te verbeteren, zet FEVIA Vlaanderen in op de kwaliteit, diversiteit en het innovatief karakter van de voedingsindustrie en -producten via het merk **“Food.be – Small country. Great food.”**

Tabel 1: Kernindicatoren van de Vlaamse voedingsindustrie	2016*	Δ2015	Aandeel industrie 2016
Omzet**	40,364 mia euro	+3,4%	21%
Investeringen	1,178 mia euro	+10,4%	21,6%
Uitvoer voeding en dranken	19,646 mia euro	+4,9%	9,6%
Invoer voeding en dranken	16,286 mia euro	+6,6%	nvt
Handelsbalans	3,359 mia euro	-2,6%	nvt
Arbeidsplaatsen***	62.265	-0,1%	18,7%
Voltijdsequivalenten***	51.760	+0,4%	17,9%
Vestigingseenheden***	3.269	-2,6%	28,5%

* schattingen voor 2016 op basis van voorlopige cijfers

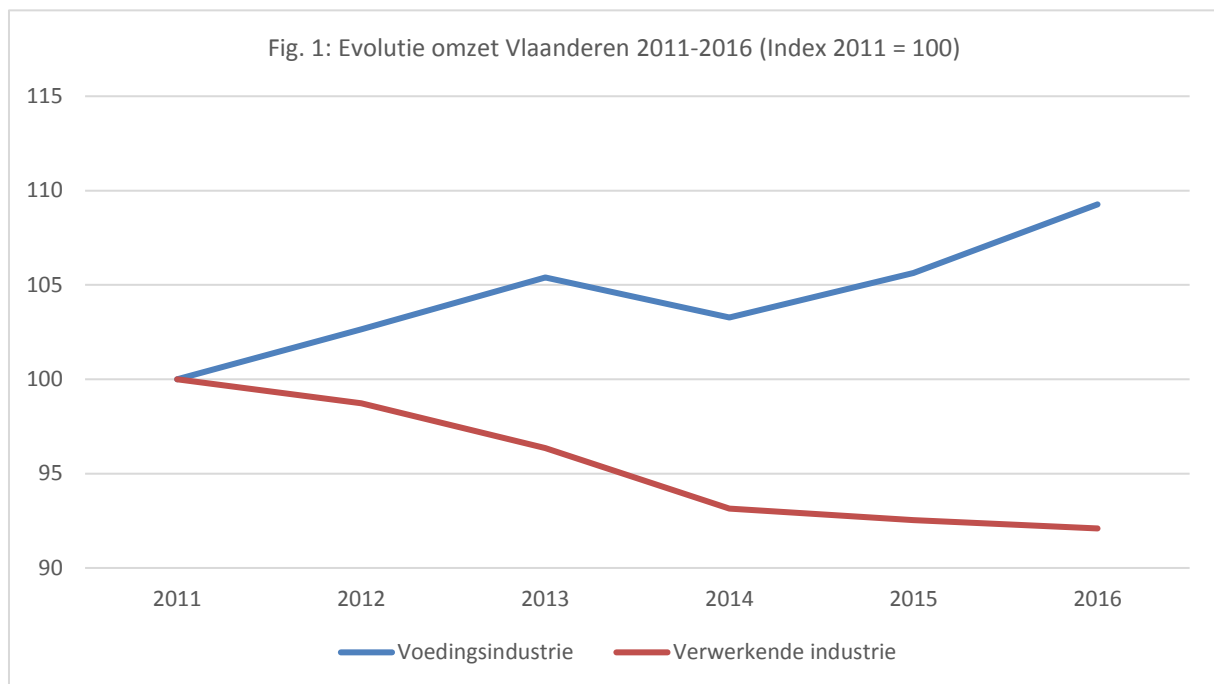
** schatting van het aandeel van Vlaanderen (gekende omzet voeding + schatting van omzet dranken op basis van aandeel tewerkstelling buiten Wallonië)

*** schatting voor 2016 op basis van groeipercentages in gecentraliseerde statistiek Q2 2016

1. Omzet en productie

1.1 Groei vergeleken met andere industriële sectoren in Vlaanderen

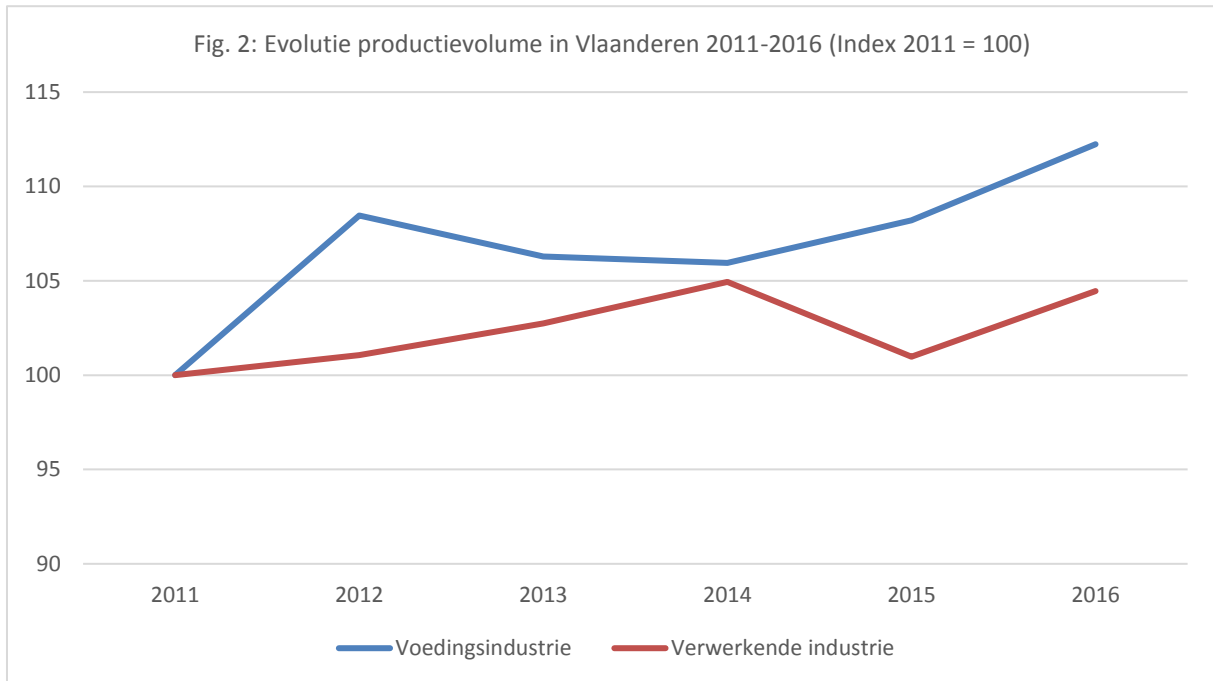
In 2016 kende de omzet van de Vlaamse voedingsindustrie een groei van 3,4% tot 40,4 miljard euro. De omzet van de Vlaamse verwerkende industrie daarentegen daalde in 2016 met 0,5% tot 192,6 miljard euro. De omzet van de voedingsindustrie is sinds 2011 met 9,3% toegenomen. De omzet van de verwerkende industrie is over dezelfde periode met 7,9% gedaald. In 2011 was 17,7% van de omzet van de verwerkende industrie in Vlaanderen toe te wijzen aan de voedingsindustrie. Vijf jaar later is dit al opgelopen tot 21%.

Bron: ADSEI (BTW-statistieken)

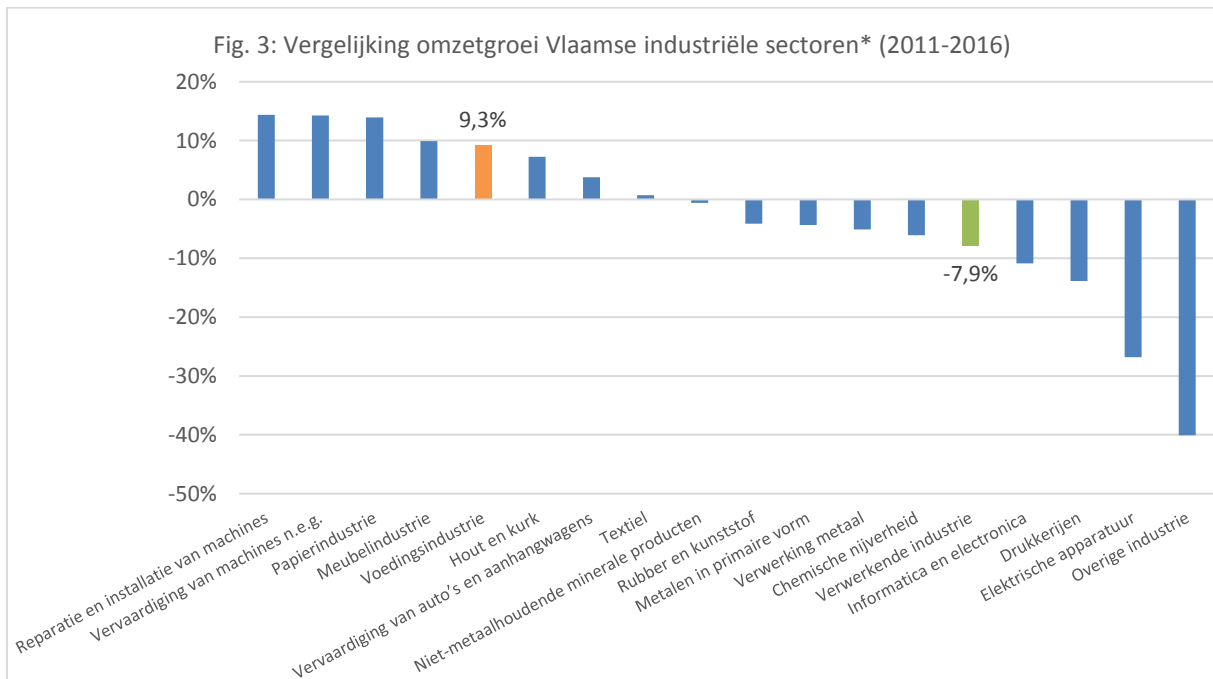
Op basis van de bruto productie-index van de Vlaamse voedingsindustrie blijkt dat het productievolume in 2016 is toegenomen met 3,7% (fig. 2). Het productievolume in de totale verwerkende industrie is in 2016 met 3,5% toegenomen. Sinds 2011 is het productievolume van de Vlaamse voedingsindustrie (+ 12,2%) sterker toegenomen dan het productievolume van de totale verwerkende industrie (+4,5%).

Als we figuur 1 en figuur 2 naast elkaar leggen blijkt dat het productievolume van de Vlaamse voedingsindustrie sterker is gestegen dan de omzet. De Vlaamse voedingsindustrie wordt dus geconfronteerd met een negatieve druk op haar prijzen.

Bron: ADSEI (productie-indexen, bruto-index)

Sinds 2005 is de omzet van de Vlaamse voedingsindustrie het sterkst toegenomen van alle industriële sectoren buiten de farmaceutische nijverheid. In de meer recente periode 2011-2016 blijft de voedingsindustrie duidelijk bij de best presterende industriële sectoren (fig. 3). Toch zijn de prestaties iets minder sterk dan in het verleden, dit wordt onder andere verklaard door een toegenomen druk op de prijzen.

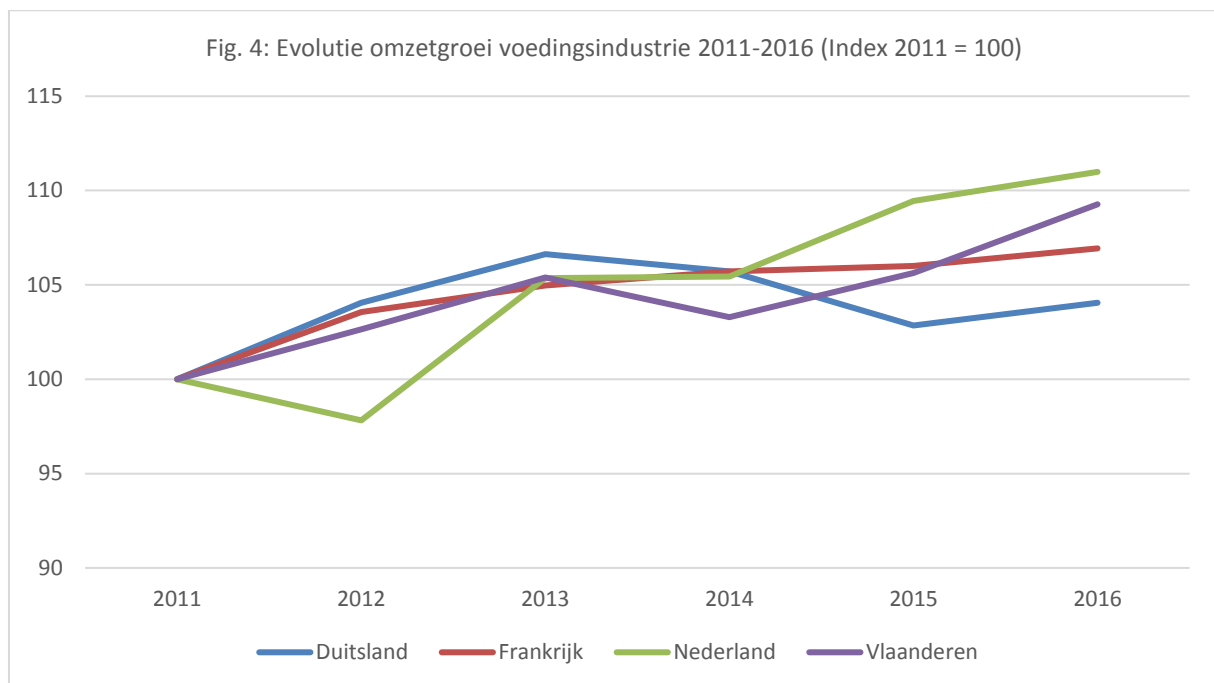
Bron: ADSEI (BTW-statistieken)

* Sinds 2016 zijn er omwille van confidentialiteitsredenen geen gegevens meer voor de farmaceutische industrie. In het verleden behoorde de farmaceutische industrie telkens tot de 3 best presterende sectoren op het vlak van omzetgroei.

1.2 Groei in internationaal perspectief

In vergelijking met de andere industriële sectoren in Vlaanderen doet de voedingsindustrie het over de periode 2011-2016 duidelijk beter dan het gemiddelde van de verwerkende industrie. Maar om de relatieve prestaties van Vlaamse voedingsindustrie correct te kunnen inschatten, is het noodzakelijk om ook te vergelijken met de buurlanden (fig. 4).

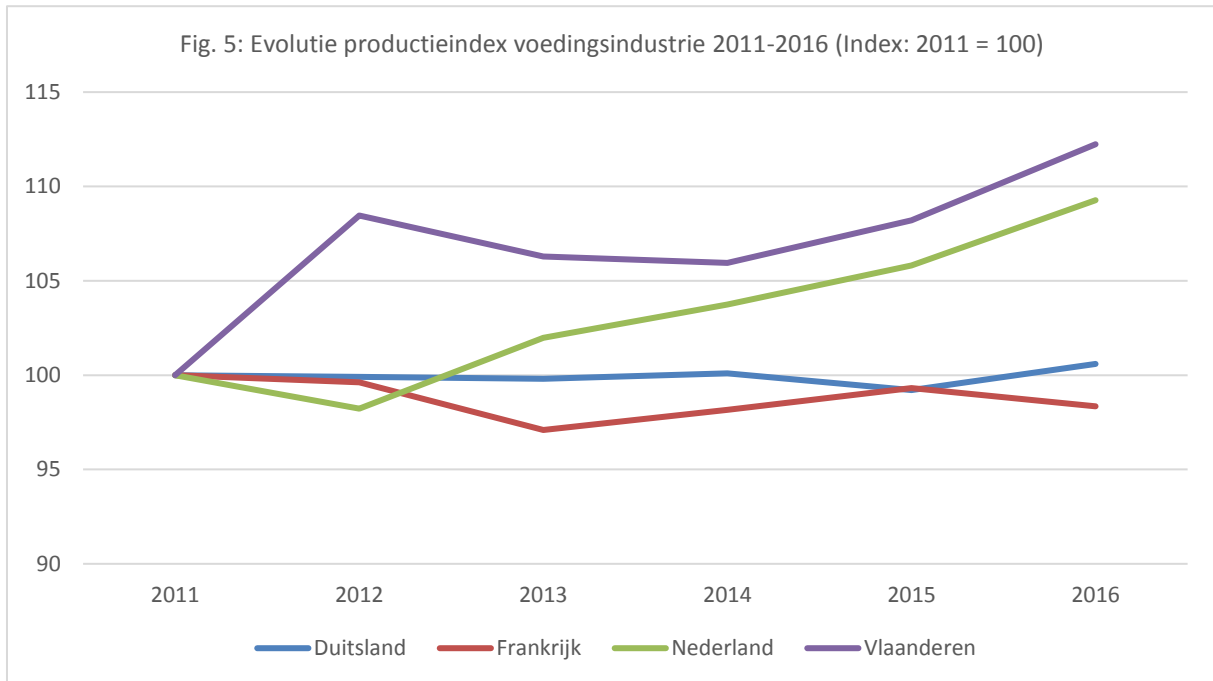
Tussen 2005 en 2011 was de omzetgroei van de Vlaamse voedingsindustrie opvallend sterker dan bij haar concurrenten in de buurlanden. Tussen 2011 en 2014 verliep de omzetgroei iets trager dan in het gemiddelde van de buurlanden. Sinds 2014 neemt de omzet weer sneller toe. Tussen 2011 en 2016 is de omzet van de Vlaamse voedingsindustrie met 9,3% toegenomen, van de Nederlandse voedingsindustrie met 11%, van de Franse voedingsindustrie met 6,9% en van de Duitse voedingsindustrie met 4,1%.

Bron: ADSEI (BTW-statistieken) voor België en Vlaanderen en Eurostat (STBS) voor andere landen

In tegenstelling tot de omzet, is de groei van het productievolume opvallend sterker dan in de buurlanden (fig. 5). Het productievolume van de Vlaamse voedingsindustrie is tussen 2011 en 2016 met 12,2% duidelijk het sterkst toegenomen. Nederland neemt de 2de plaats in met een groei van 9,3%. Duitsland en Frankrijk sluiten het peloton met een groei van respectievelijk 0,6 en -1,6%.

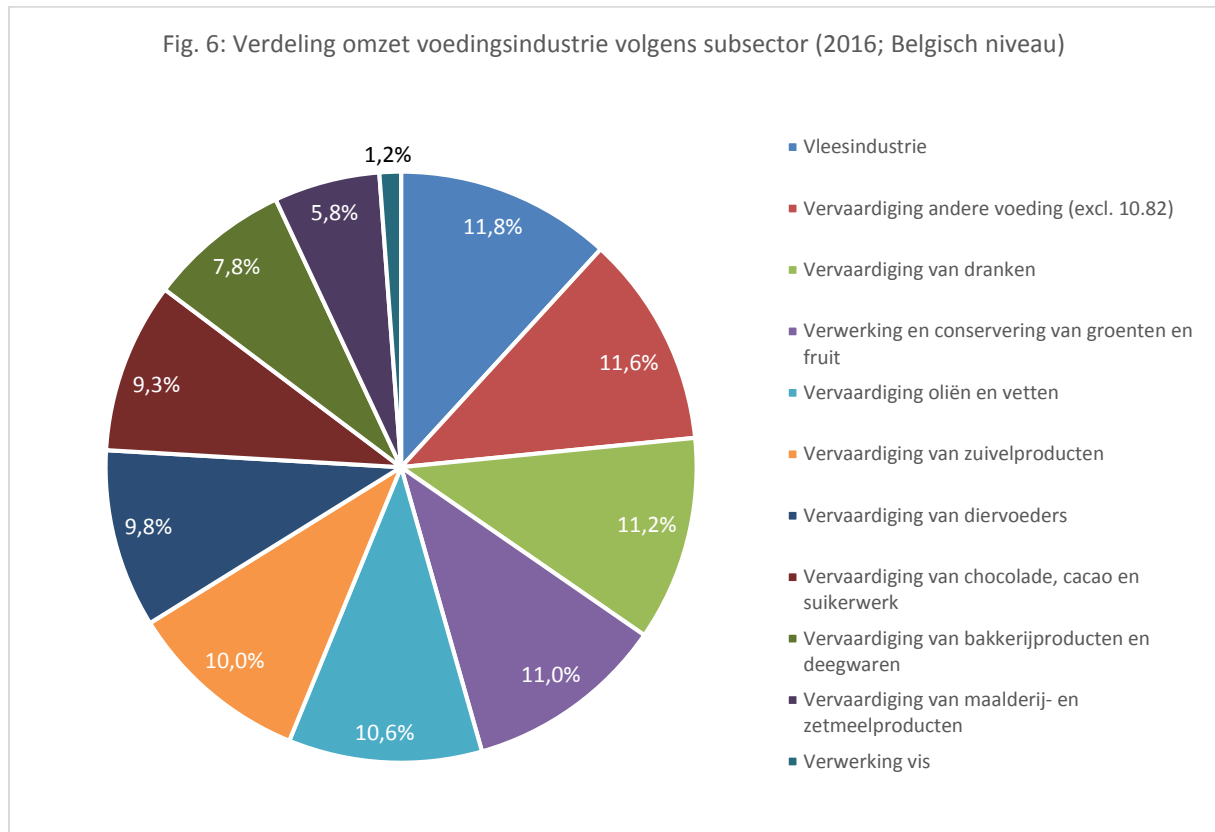
Als we figuur 4 en figuur 5 naast elkaar leggen, blijkt dat het productievolume van de Vlaamse voedingsindustrie relatief tegenover de buurlanden veel sterker is toegenomen. Tegelijk blijft de omzetgroei wat achter. Dit is nogmaals een duidelijk teken dat de Vlaamse voedingsindustrie wordt geconfronteerd met een druk op de prijzen.

Bron: ADSEI (productie-index, NACE 10-11; Bruto-index) voor Vlaanderen en Eurostat (STBS – productie-index, NACE 10-11; Bruto-index) voor andere landen.

1.3 Verdeling omzet voedingsindustrie naar subsectoren

Voor de verdeling van de omzet naar de verschillende subsectoren zijn er voor Vlaanderen geen betrouwbare officiële data beschikbaar. Daarom wordt hier gebruik gemaakt van de Belgische gegevens uit het economisch jaarverslag van de Belgische voedingsindustrie.

Bron: ADSEI (BTW-aangiften) en schattingen IDEA-consult

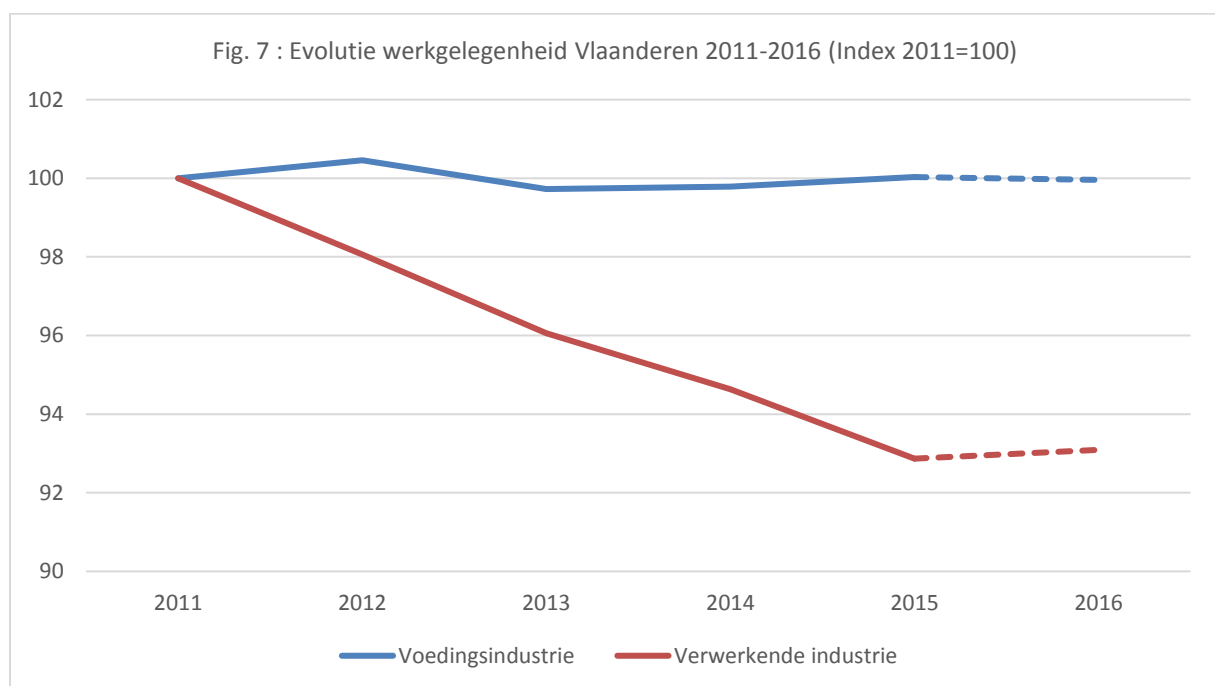
Uit de Belgische data blijkt dat de vleesverwerkende nijverheid (slachthuizen, uitsnijderijen en verwerking) met 11,8% van de omzet de grootste subsector is binnen de voedingsindustrie. Dranken, de verwerking van groenten (vooral diepvriesgroenten), oliën en vetten en de zuivelindustrie volgen daarna en hebben allemaal ongeveer eenzelfde aandeel in de totale omzet. De categorie “overige voedingsmiddelen” is een verzameling van diverse subsectoren (suiker, koffie, bereide maaltijden,...). De verdeling van de omzet volgens de verschillende subsectoren blijft doorheen de jaren relatief stabiel. Ten opzichte van 2005 is de grootste omzetstijging waar te nemen bij de subsector van de oliën en vetten en de verwerking van groenten en fruit.

2. Werkgelegenheid

2.1 Evolutie en structuur van het aantal arbeidsplaatsen

Op basis van de gedecentraliseerde RSZ-gegevens telt de Vlaamse voedingsindustrie naar schatting 62.256 arbeidsplaatsen. De Vlaamse voedingsindustrie staat daarmee in voor 71,3% van het aantal arbeidsplaatsen in de voedingsindustrie in België¹.

Op basis van de RSZ-gegevens, is het aantal arbeidsplaatsen in de voedingsindustrie naar schatting stabiel gebleven en dit als sinds 2011. In vergelijking met de totale verwerkende industrie houdt de werkgelegenheid in de Vlaamse voedingsindustrie dus goed stand. In 2011 bevond 17,4% van de industriële werkgelegenheid zich in de voedingsindustrie. In 2016 is dit al 18,7%.

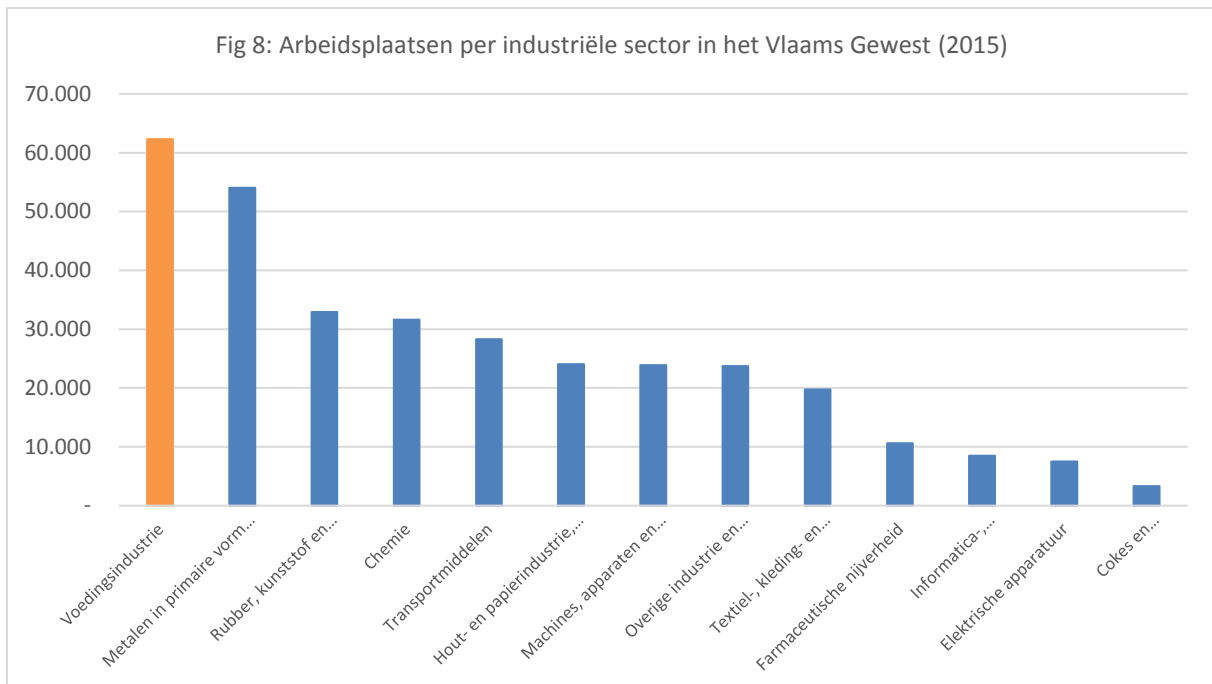

Bron: RSZ (gedecentraliseerde statistiek)

In aantal arbeidsplaatsen is de Vlaamse voedingsindustrie afgetekend de grootste industriële sector van Vlaanderen (cijfers 2015²). Na de voedingsindustrie volgt de vervaardiging van metaal en metaalproducten met 54.389 arbeidsplaatsen (fig. 8). De overige Vlaamse industriële sectoren tellen 33.000 arbeidsplaatsen of minder. Opvallend, de farmaceutische nijverheid die de afgelopen jaren mooie groeicijfers kon voorleggen op het vlak van de omzet stelt slechts 10.617 mensen tewerk in Vlaanderen.

¹ Dit op basis van de gedecentraliseerde RSZ-statistieken. Omwille van methodologische verschillen wijken deze lichtjes af van de gecentraliseerde RSZ-statistieken. Op basis van de gecentraliseerde RSZ-statistieken is het niet mogelijk om een verdeling naar arbeidsplaatsen en grootteklasse te maken voor de Vlaamse voedingsindustrie. Dat is waarom in het Vlaams economisch jaarverslag met de gedecentraliseerde statistiek wordt gewerkt.

² Regionale cijfers (gedecentraliseerde RSZ-statistieken) zijn nog niet beschikbaar. Voor de voedingsindustrie en de totale verwerkende industrie werken we met schattingen. Dit is echter niet mogelijk voor alle industriële sectoren. Om grafiek 8 coherent te maken werken we daarom voor alle sectoren met de officiële gepubliceerde cijfers van 2015.

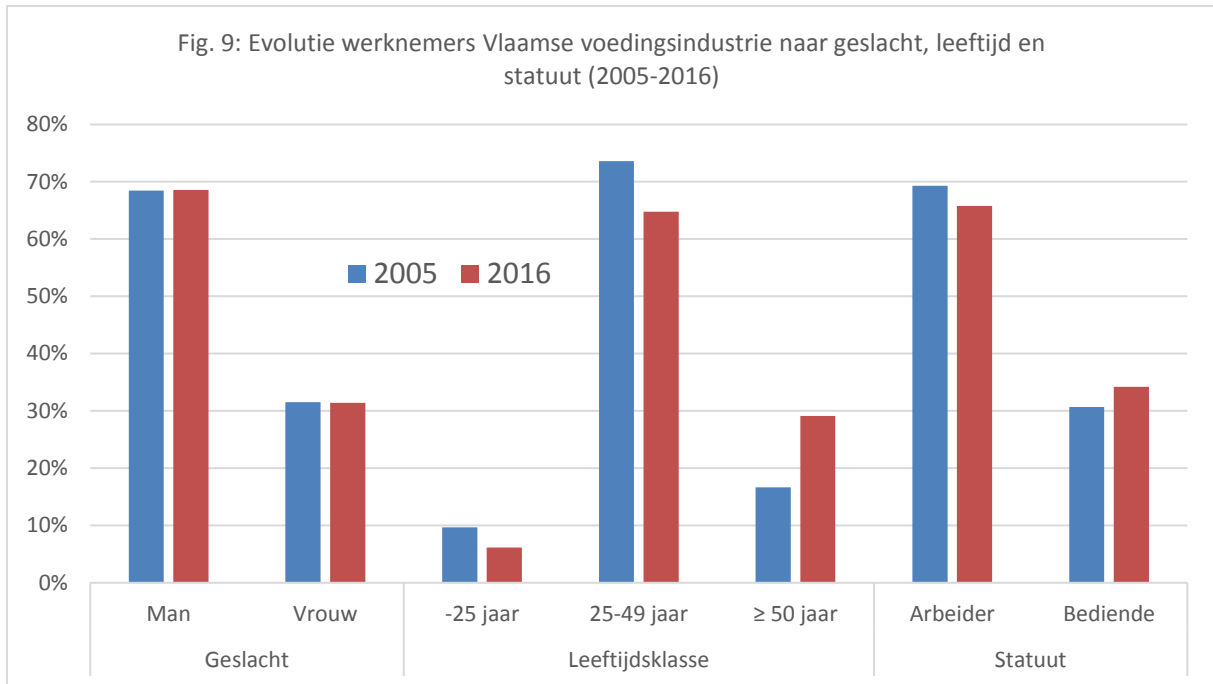

Bron: RSZ (gedecentraliseerde statistiek)

Opgesplitst naar geslacht, leeftijdsklasse en statuut zien we dat in 2016 (fig. 9)³:

- (1) 68,6% van de werknemers in de Vlaamse voedingsindustrie een man is. De verdeling mannen/vrouwen is over de periode 2005-2016 gelijk gebleven;
- (2) Het totaal aantal werknemers ongeveer gelijk blijft, maar het aandeel 50-plussers sterk toeneemt. Bedrijven hebben het steeds moeilijker om geschikte jonge mensen aan te werven. Daarenboven zal de komende 5 tot 10 jaar een groot deel van de 50-plussers uitstromen. Het vinden van jonge, geschikte arbeidskrachten is dus een absolute topprioriteit voor de Vlaamse voedingsindustrie;
- (3) Bij de verdeling van de werknemers naar statuut er een verschuiving naar het bediendenstatuut optreedt.

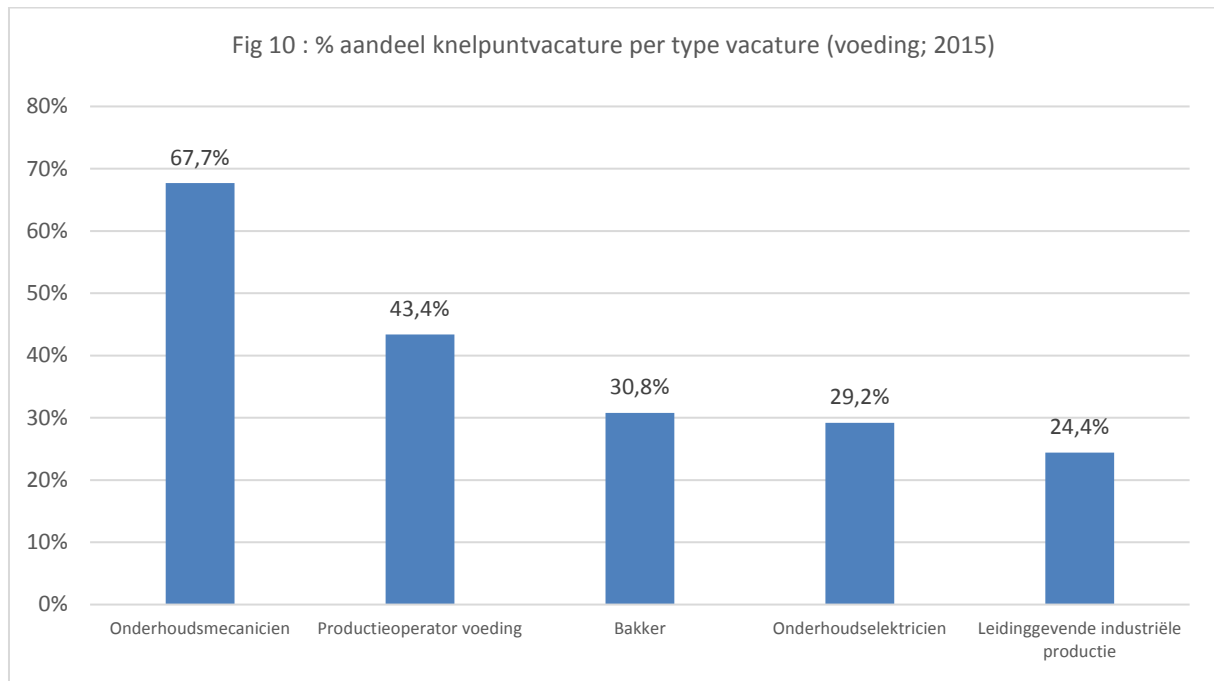
³ Deze gegevens nemen alleen het aantal werknemers mee die onder Paritair Comité 118 (arbeiders voedingsindustrie) en 220 (bedienden voedingsindustrie) vallen. Deze gegevens wijken lichtjes af van de RSZ-gegevens maar bieden een complementair beeld voor de verdeling van het aantal werknemers naar geslacht, statuut en leeftijdsklasse.

Bron: Steunpunt Werk en Sociale Economie (op basis van paritair comité 118 en 220)

2.2 Knelpuntvacatures in de Vlaamse voedingsindustrie

De Vlaamse voedingsindustrie telt veel knelpuntvacatures. 18,8% van het totaal aantal vacatures in gedeeld beheer “VDAB-werkgever”, is een knelpuntvacature.⁴ Vooral technische profielen zoals mecaniciens zijn zeer moeilijk te vinden (fig. 10). Maar liefst 67,7% van het aantal vacatures voor mecaniciens blijft langer dan 90 dagen openstaan. Daarnaast zijn een aantal voedings specifieke profielen zoals bakkers en productiemedewerkers voeding bijzonder moeilijk om te vinden op de arbeidsmarkt. 43,4% van het aantal vacatures voor productiemedewerker en 30,8% van het aantal vacatures voor bakkers blijft langer dan 90 dagen openstaan.

Bron: VDAB cohorte-bestanden (Bewerking Steunpunt WSE)

De voedingsindustrie als een aantrekkelijke sector in de kijker zetten bij werkzoekenden is dan ook dé uitdaging. Daarenboven moet meer ingezet worden op opleidingen op de werkvloer, bijvoorbeeld in de vorm van duaal leren of in andere vormen van stages, die toekomstige medewerkers laten proeven van de troeven van voedingsbedrijven en de kansen die deze bieden. Om de opleidingen van jongeren in wetenschappelijke en technische richtingen nog beter te oriënteren op de noden van voedingsbedrijven is tevens actieve promotie van het STEM-programma (Science, Technology, Engineering and Mathematics) nodig.

⁴ Knelpuntvacatures = vacatures voor knelpuntberoepen (in gedeeld beheer - VDAB en werkgever) met een looptijd van meer dan 90 dagen. Het gaat om vacatures voor het Normaal Economisch Circuit zonder Uitzendopdrachten (NECzU), ontvangen in het betreffende jaar (2015) en verwerkt in gedeeld beheer door VDAB en werkgever.

2.3 Verdeling arbeidsplaatsen naar regio en subsector

In 2016 lag 71,3% van de arbeidsplaatsen in de voedingsindustrie in Vlaanderen. Geografisch gezien loopt de werkgelegenheid vanuit Zuid-West-Vlaanderen als een lijn over Gent tot Antwerpen. Havenfaciliteiten spelen hierbij een belangrijke determinerende rol: niet alleen voor de uitvoer van bewerkte levensmiddelen, ook voor de vlotte toegang tot voedingsgrondstoffen spelen havens een cruciale rol.

Als we kijken naar het aantal arbeidsplaatsen per vestigingseenheid, dan hebben de vervaardiging van zetmeel en zetmeelproducten, de waters en frisdranken en de verwerking en conservering van aardappelproducten de meeste arbeidsplaatsen per vestigingseenheid (tabel 2). Bij de verdeling van de tewerkstelling per subsector, is er één subsector die met kop en schouders boven de rest uitsteekt: de bakkerijsector. Deze bestaat uit zowel kleine als grote bakkerijen. Naast deze wat atypische sector is de werkgelegenheid mooi gespreid over de verschillende subsectoren.

Tabel 2: Arbeidsplaatsen en arbeidsplaatsen per vestigingseenheid per subsector (2015)

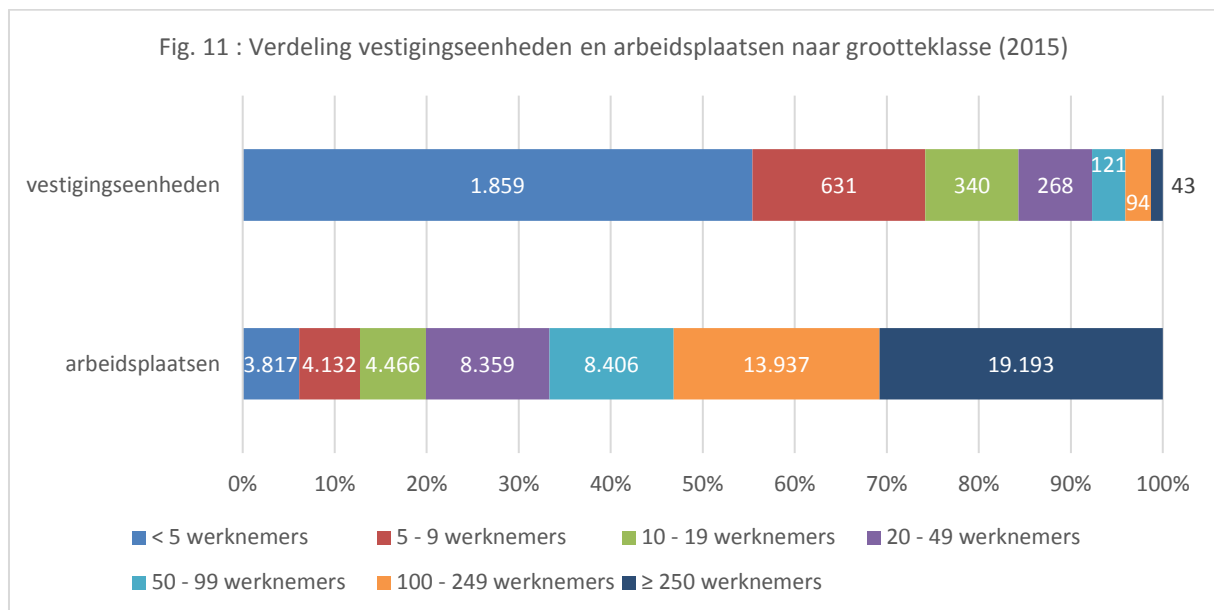
2015	Arbeids- plaatsen	Vestigings- eenheden	Arbeids- plaatsen per vestiging
Brood en vers banketbakkerswerk	11.695	2.049	5,7
Cacao, chocolade en suikerwerk	5.124	211	24,3
Producten van vlees of van vlees van gevogelte	4.514	135	33,4
Zuivelfabrieken en kaasmakerijen	3.905	54	72,3
Verwerking en conservering van vlees, exclusief vlees van gevogelte	3.661	145	25,2
Bier	3.566	64	55,7
Overige verwerking en conservering van groenten en fruit	3.515	47	74,8
Beschuit en biscuit en ander houdbaar banketbakkerswerk	3.409	61	55,9
Verwerking en conservering van aardappelen	3.157	28	112,8
Veevoeders	2.713	129	21,0
Andere voedingsmiddelen, n.e.g.	2.580	44	58,6
Verwerking en conservering van gevogelte	2.246	62	36,2
Frisdranken, natuurlijk mineraalwater en ander flessenwater	1.915	14	136,8
Consumptie-ijs	1.367	61	22,4
Thee en koffie	1.164	57	20,4
Specerijen, sauzen en kruiden	1.092	28	39,0
Maalderijproducten	916	34	26,9
Gehomogeniseerde voedingspreparaten en dieetvoeding	913	8	114,1

Verwerking en conservering van vis en van schaal- en weekdieren	842	26	32,4
Bereide maaltijden en schotels	733	27	27,1
Zetmeel en zetmeelproducten	664	4	166,0
Oliën en vetten	552	15	36,8
Suiker	489	6	81,5
Margarine en andere spijsvetten	461	6	76,8
Macaroni, noedels, koeskoes en dergelijke deegwaren	449	9	49,9
Gedistilleerde dranken door distilleren, rectificeren en mengen	293	10	29,3
Mout	142	5	28,4
Groente- en fruitsappen	141	7	20,1
Voeders voor huisdieren	65	8	8,1
Cider en van andere vruchtenwijnen	27	2	13,5

Bron: RSZ (gedecentraliseerde statistiek)

3. Werkgevers

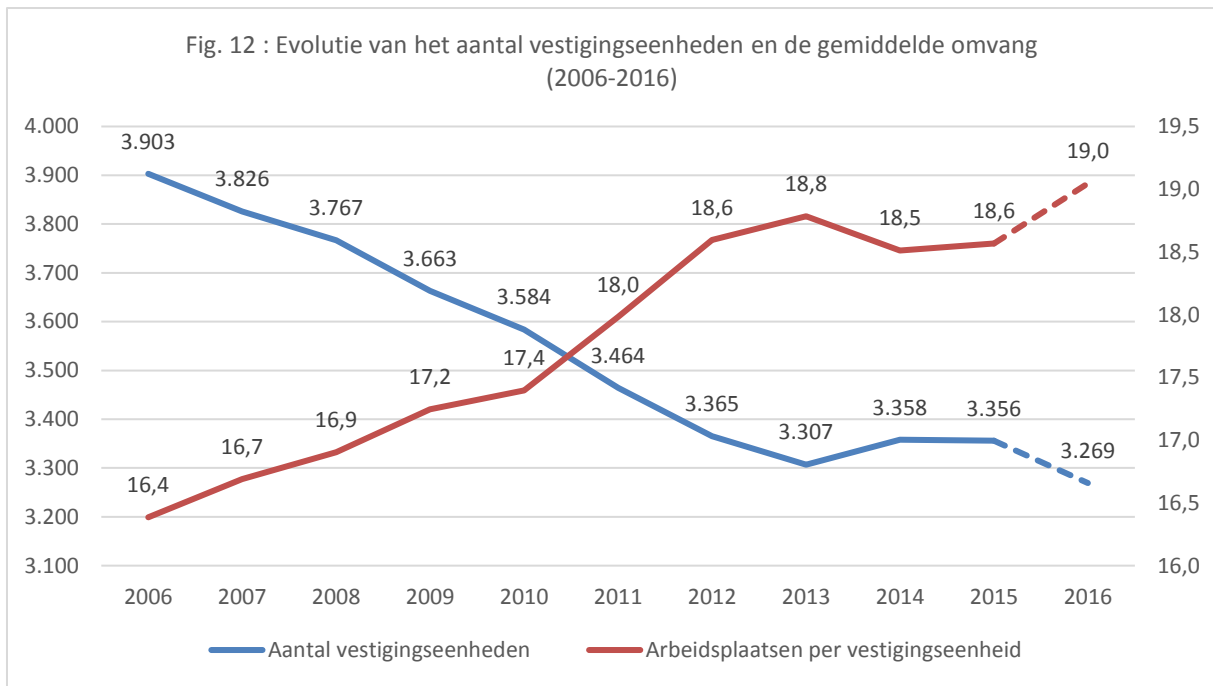
De Vlaamse voedingsindustrie is een echte KMO-sector. Bijna 50% van de arbeidsplaatsen bevindt zich in vestigingen met minder dan 100 werknemers en bijna 70% van de arbeidsplaatsen in vestigingseenheden met minder dan 250 werknemers. Op basis van de RSZ-gegevens en berekeningen op basis van Belfirst blijken er in de Vlaamse voedingsindustrie slechts 43 vestigingen te zijn met meer dan 250 arbeidsplaatsen en twee vestigingen met meer dan 1000 werknemers (fig. 11).

Bron: RSZ (gedecentraliseerde statistieken) en schattingen IDEA-consult en FEVIA Vlaanderen (opsplitsing categorie 100 tot 499 werknemers op basis van Belfirst)

In de Vlaamse voedingsindustrie treedt (net zoals in Wallonië en Brussel) een langzame schaalvergroting op. In Vlaanderen is deze schaalvergroting verder gevorderd dan in Brussel en Wallonië. In de Vlaamse voedingsindustrie telde de gemiddelde vestigingseenheid in 2006 16,4 arbeidsplaatsen, tien jaar later is dit naar schatting opgelopen tot 19 (fig. 12).

Automatisering en de bijhorende kapitaalkost is makkelijker rond te krijgen in middelgrote bedrijven. De concentratie van middelen in middelgrote bedrijven zorgt voor een vlottere financiering, een professionelere managementstructuur en een sterkere positie op internationaal vlak. Niettemin blijft het typische voedingsbedrijf duidelijk een KMO. De Vlaamse voedingsindustrie behoudt zo haar eigenheid en gebondenheid aan de regio. We kunnen dan ook spreken van een sterke Vlaamse verankering van de voedingsindustrie. Kwaliteit en kwantiteit gaan daarbij hand in hand.

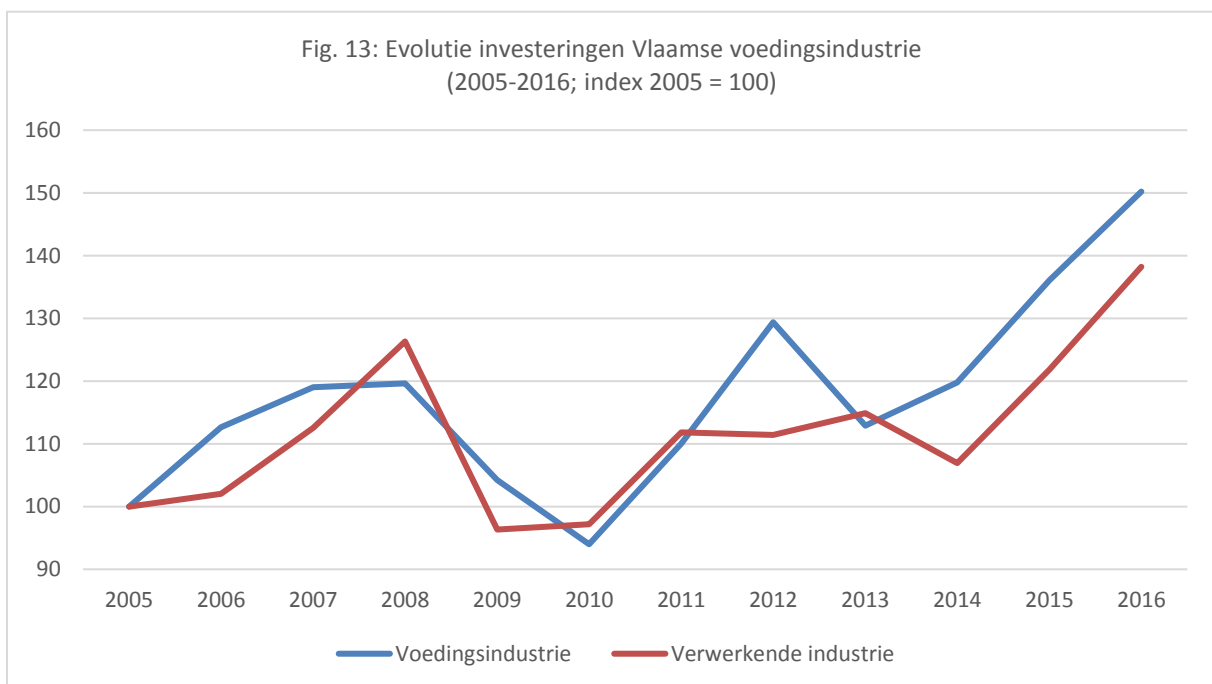

Bron: RSZ (gedecentraliseerde statistieken)

4. Investerings

De Vlaamse voedingsindustrie investeerde in 2016 voor 1.178,2 miljoen euro in materieel vaste activa, een stijging van 10,4% tegenover 2015. 21,6% van de investeringen in de Vlaamse verwerkende industrie vond plaats in de voedingsindustrie en 72,4% van de investeringen in de Belgische voedingsindustrie vond plaats in Vlaanderen.

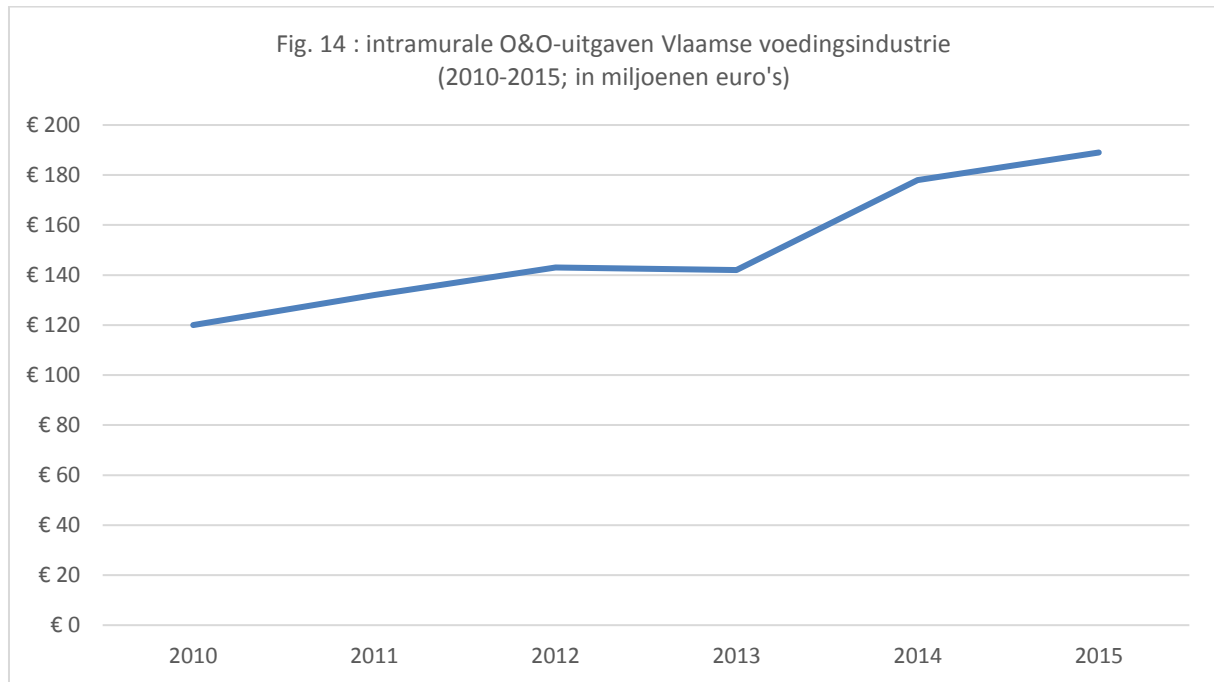
Over een langere periode bekeken was er tot 2008 een forse groei in de investeringen. In 2009 ontsnapte de sector niet aan de gevolgen van de financiële en economische crisis, met fors lagere investeringen tot gevolg. Sindsdien zijn de investeringen in de voedingsindustrie en de verwerkende industrie terug toegenomen naar het niveau van voor de financieel-economische crisis en vanaf 2015 investeert de voedingsindustrie duidelijk meer dan voor de financieel-economisch crisis.

Bron: ADSEI (BTW-statistieken)

5. Innovatie en onderzoek & ontwikkeling (O&O)

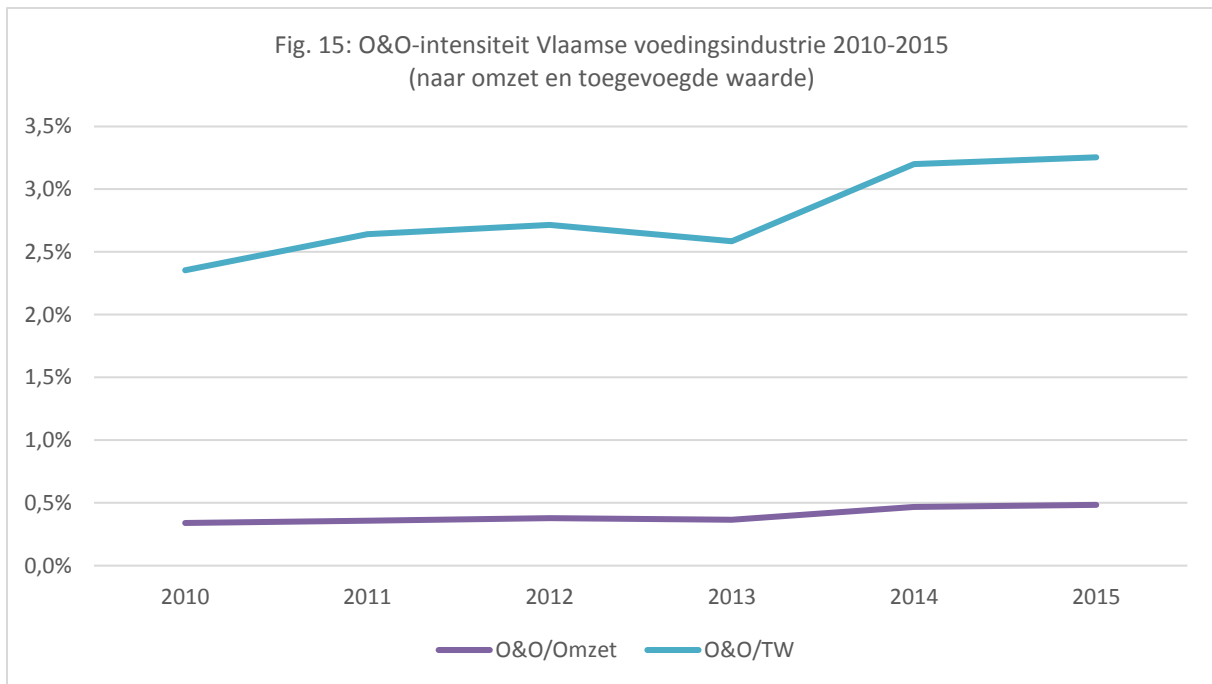
De Vlaamse voedingsindustrie besteedde in 2015 (meest recente cijfers) 189 miljoen euro aan (intramurale) O&O. Dit is een stijging van 6,2% ten opzichte van 2014. Sinds 2010 zijn de O&O uitgaven gestaag toegenomen. In 2010 werd er 120 miljoen euro uitgegeven aan O&O in 2015 lag dit met 189 miljoen euro al 57,5% hoger.

Bron: Belspo (volgens NACE-code van de O&O activiteiten)

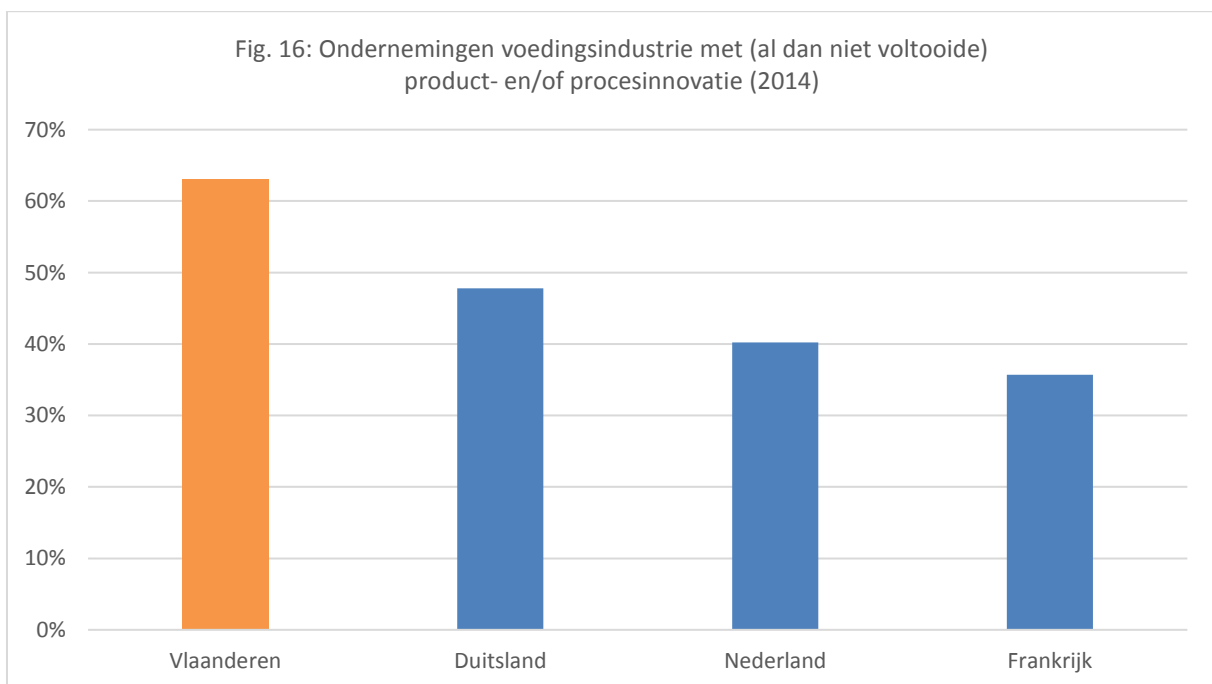
Indien we de intramurale O&O-uitgaven delen door de omzet, zien we dat deze ratio licht toeneemt ⁵ (fig. 15). Als we de O&O uitgaven afzetten tegenover de toegevoegde waarde van de Vlaamse voedingsindustrie is het duidelijk dat de O&O-intensiteit in stijgende lijn gaat. In 2013 nam de O&O-intensiteit een beetje af, maar kwam nog altijd uit op 2,6% van de toegevoegde waarde. In 2015 komt de O&O intensiteit uitgedrukt in toegevoegde waarde al uit op 3,3%.

⁵ De O&O-intensiteit uitgedrukt in termen van omzet ligt iets lager dan de cijfers die zijn terug te vinden in het Vlaams indicatorenboek. Dit wordt verklaard door een andere methodologie om de omzet van de voedingsindustrie te berekenen. Het Vlaams indicatorenboek gebruikt Belfirst (selectie enkel bedrijven groter dan 10 werknemers). Dit rapport gebruikt de meer algemene omzetcijfers die zijn afgeleid uit de gegevens van ADSEI (BTW-statistieken).

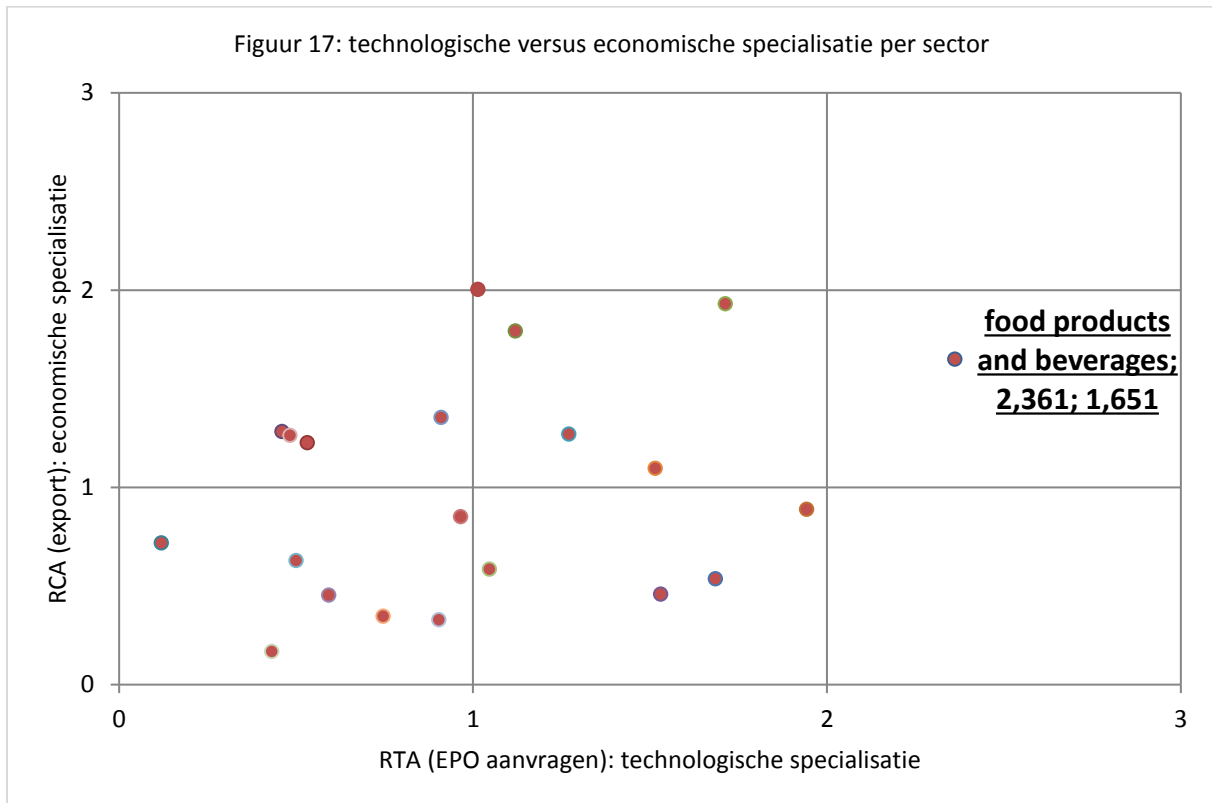
Bron: Berekeningen FEVIA Vlaanderen op basis van Belspo en ECOOM (Vlaams indicatorenboek) volgens NACE-code van de O&O-activiteiten

Uit de laatste beschikbare data van de *community innovation survey* voor Vlaanderen, blijkt dat 63% van de bedrijven uit de Vlaamse voedingsindustrie een product- en of procesinnovatie introduceerde (fig. 16). Hiermee staat de voedingsindustrie in Vlaanderen in vergelijking met de buurlanden aan de top. Zowel ten opzichte van Duitsland, Nederland en Frankrijk scoort Vlaanderen aanzienlijk beter.

Bron: CIS-2012 enquête voor Duitsland, Nederland en Frankrijk en ECOOM (gebaseerd op CIS-2014 enquête) voor Vlaanderen

In het Vlaams indicatorenboek 2015 wordt ook gekeken naar de technologische en economische specialisatie van de Vlaamse economie. De voedingsindustrie komt daar bijzonder sterk uit (figuur 17).⁶ In vergelijking met andere landen, is Vlaanderen over alle sectoren heen technologisch het sterkst gespecialiseerd in de voedingsindustrie.⁷ De grafiek toont ook aan dat er een sterk positief verband bestaat tussen technologische en economische specialisatie.

Bron: ECOOM 2015 (Vlaams indicatorenboek)

In termen van “input” scoort de Vlaamse voedingsindustrie op alle beschikbare indicatoren dus zeer goed. De O&O-uitgaven tegenover de toegevoegde waarde is de laatste jaren gestaag toegenomen en Vlaamse voedingsbedrijven wagen zich meer aan product- en/of procesinnovaties dan hun concurrenten in de buurlanden. Deze sterke prestatie wordt ondersteund door fiscale maatregelen zoals het verminderd doorstorten van de bedrijfsvoorheffing van O&O personeel en de innovatiepool van de Vlaamse voedingsindustrie Flanders’ FOOD.

Het is duidelijk dat het succes van de Vlaamse voedingsindustrie onlosmakelijk verbonden is met haar voorsprong op technologisch vlak. De Vlaamse voedingsindustrie moet hier in de toekomst op blijven inzetten. De overheid heeft hierbij een rol te spelen en moet resoluut kiezen voor een beleid dat het innovatieklimaat en het innoveren in de voedingsindustrie aanmoedigt. We mogen in geen geval achterstand oplopen ten opzichte van onze concurrenten in de buurlanden.

⁶ ECOOM 2015, p. 49

⁷ Economische specialisatie wordt gemeten aan de hand van de RCA-indicator. De RCA-indicator meet voor de verschillende sectoren of Vlaanderen relatief meer dan een referentiegroep van landen exporteert. De technologische specialisatie wordt gemeten aan de hand van de RTA-indicator. De RTA-indicator meet voor de verschillende sectoren of Vlaanderen relatief meer dan een referentiegroep van landen octrooien aanvraagt.

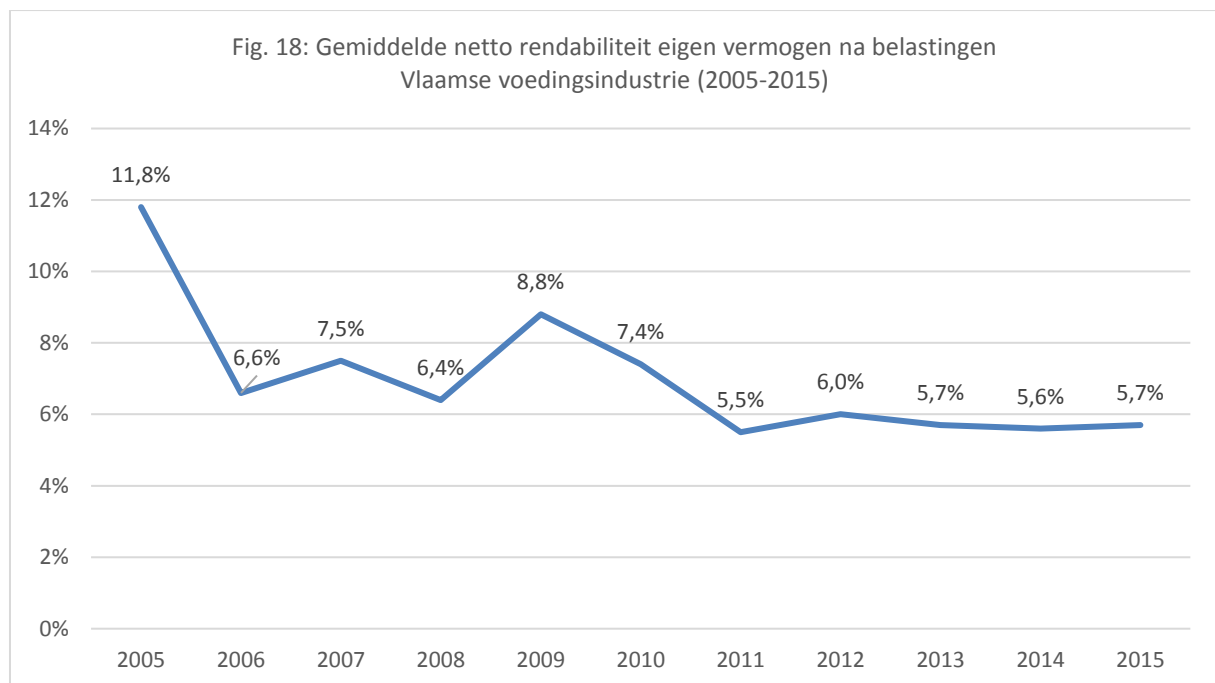
Toch één kanttekening. Voor bedrijven actief in een marktomgeving is het belangrijk dat de innovatie inspanningen worden gevaloriseerd op de markt. Voor Vlaanderen zijn er geen aparte cijfers, maar voor België blijkt⁸ dat onze voedingsbedrijven minder omzet uit nieuwe producten halen dan hun concurrenten in de buurlanden. Productinnovaties in de vorm van herformulering van voedingsproducten zijn nochtans cruciaal in het convenant dat de voedingsindustrie heeft afgesloten met de minister van Volksgezondheid rond energiereductie.

⁸ Zie hiervoor het economisch jaarverslag van de Belgische voedingsindustrie pagina 54.

6. Rendabiliteit en concurrentiekracht

In 2015 (meest recente data uit de balanscentrale van de NBB) stabiliseerde het gemiddeld nettorendement van het eigen vermogen met 5,7% op een laag niveau. Op lange termijn zien we een duidelijke en structurele daling in de rendabiliteit van de Vlaamse voedingsindustrie (figuur 18).

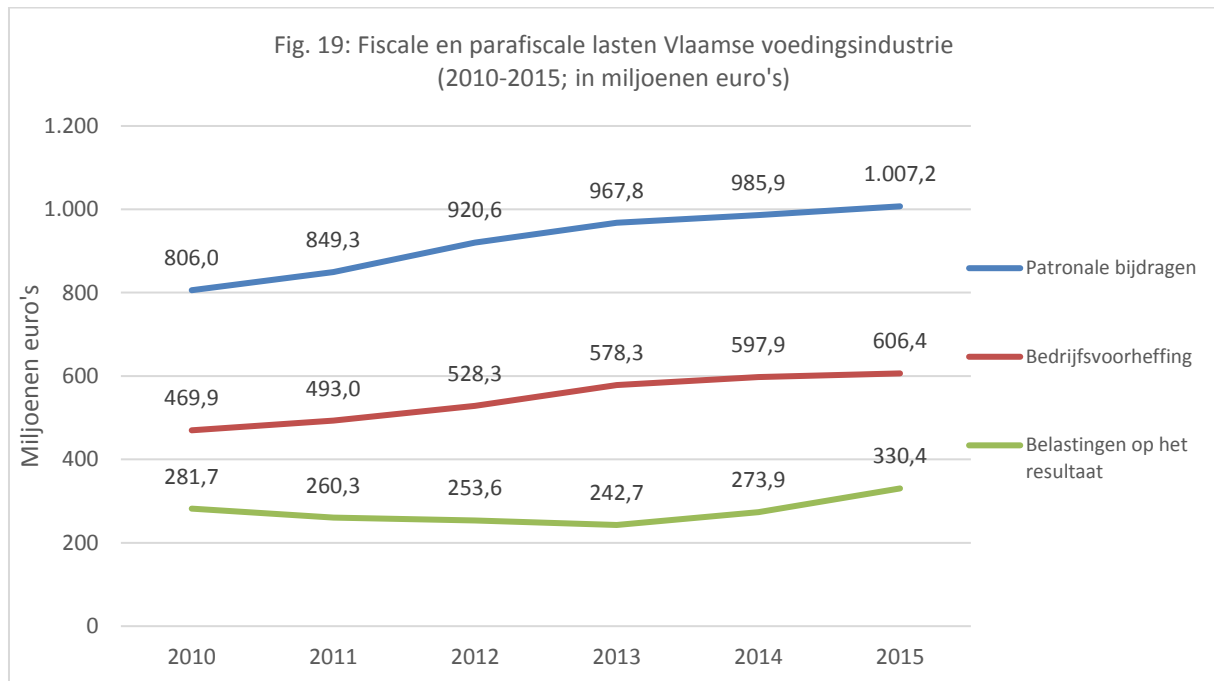
De fiscaliteit, de loonkosten en de energiekosten zetten de rendabiliteit van de Vlaamse voedingsindustrie onder druk. Daarnaast speelt de volatiliteit van de internationale grondstoffenprijzen de voedingsindustrie duidelijk parten. Na 2005 (het jaar dat de grondstoffenprijzen sterk begonnen stijgen), daalde de rendabiliteit significant. Toen de grondstoffenmarkten ontspanden in 2009, ging de rendabiliteit omhoog. Ondanks de ontspanning op de grondstoffenmarkten sinds de zomer van 2013 blijft de rendabiliteit dalen en is historisch gezien aan de lage kant.

Bron: NBB (balanscentrale), ratio 109

6.1 Competitiviteit: het luik fiscaliteit

De (para)fiscale druk op de Vlaamse voedingsindustrie is de laatste jaren sterk toegenomen.⁹ Op basis van berekeningen in Belfirst is de RSZ-werkgeversbijdrage (patronale bijdrage) toegenomen van 806 miljoen euro in 2010 tot meer dan een miljard euro in 2015, een stijging van niet minder dan 25%. Het aantal werknemers is over deze periode licht afgenomen. De bedrijfsvoorheffing is toegenomen van 469,9 miljoen euro in 2010 tot 606,4 miljoen euro in 2015, een stijging van 29,1%. De vennootschapsbelasting tenslotte is toegenomen van 281,7 miljoen euro in 2010 tot 330,4 miljoen euro in 2015 (+17,3%).

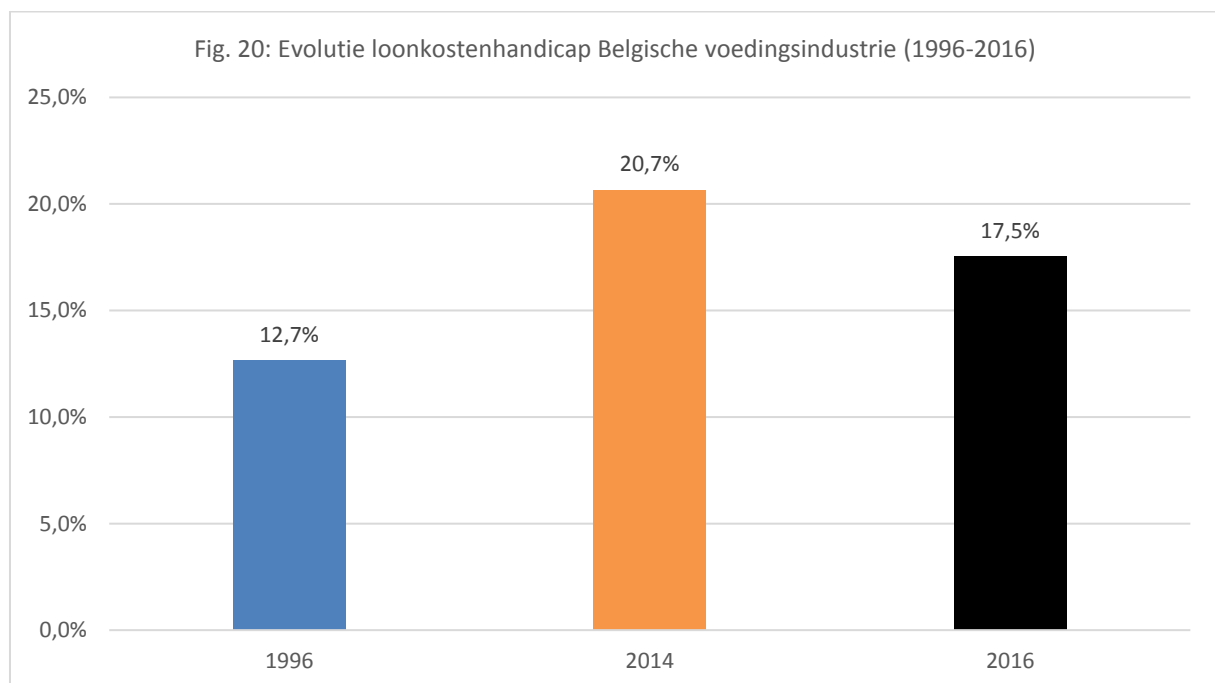
Bron: berekeningen FEVIA Vlaanderen op basis van Belfirst

⁹ Op basis van Belfirst (codes 9147, 621 en 9134). Brussel is bij Vlaanderen geteld omdat meerdere belangrijke bedrijven met productievestigingen in Vlaanderen hun maatschappelijke hoofdzetel in Brussel hebben en Belfirst deze dan automatisch toewijst aan Brussel.

6.2 Competitiviteit: het luik loonkosten

Er zijn geen officiële data voorhanden over de uurloonkosten in de Vlaamse voedingsindustrie. Daarom wordt hier gebruik gemaakt van de Belgische data, die als goede indicator kunnen dienen voor de Vlaamse voedingsindustrie. Op basis van de Eurostat-statistieken is het duidelijk dat de uurloonkostenhandicap van de voedingsindustrie over de periode 1996-2014 sterk is toegenomen (fig. 20).

Door de indexesprong, de loonmatiging en de taks-shift wordt wel een eerste stap in de goede richting gezet om de loonkostenhandicap aan te pakken en af te bouwen. Toch zal de loonkostenhandicap van de voedingsindustrie eind 2016 nog steeds naar schatting 17,5% bedragen. De verdere afbouw van de loonkostenhandicap tegenover onze buurlanden blijft dan ook cruciaal. Belangrijk hierbij is bijvoorbeeld dat alle industriële bedrijven ten volle kunnen genieten van de verminderde doorstorting van de bedrijfsvoorheffing bij ploegenarbeid.

Bron: Eurostat (Detailed National Accounts, ESA 2010), NBB (Nationale Rekeningen). Projecties FEVIA op basis van CRB en VBO.

De toegenomen productiviteit wordt vaak ingeroepen als argument om de loonkostenhandicap te minimaliseren. Het klopt dat de productiviteit in de voedingsindustrie is toegenomen: het productievolume stijgt, terwijl het aantal arbeidsplaatsen gelijk blijft. Toch is het zonder meer foutief om hieruit af te leiden dat er geen loonkostenprobleem zou zijn.

De "Real Unit Labor Costs" (RULC) gaan de laatste tien jaar in stijgende lijn. De RULC drukken het aandeel uit van de toegevoegde waarde dat vloeit naar de productiefactor "arbeid". De toename van de toegevoegde waarde vloeit dus vooral naar het uitbetalen van steeds hogere loonkosten. De toegenomen uurloonkosten zijn duidelijk een belangrijke verklarende factor achter de structureel dalende rendabiliteit sinds 2005.

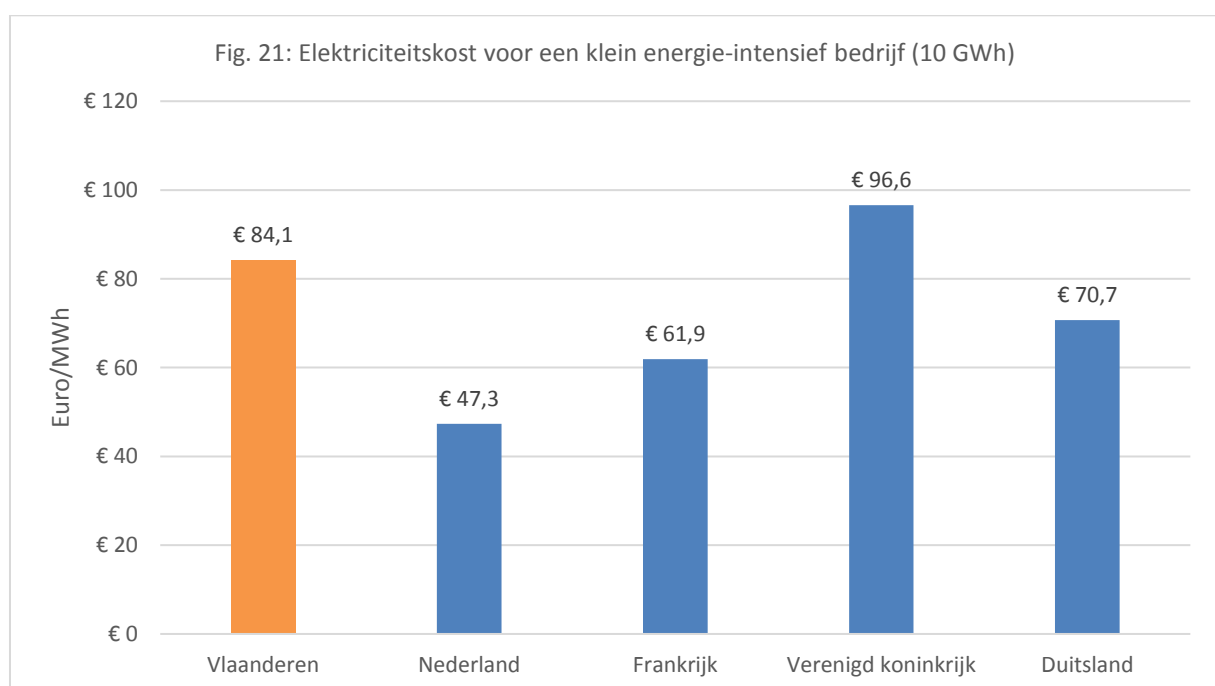
De concurrentiekracht van de voedingsindustrie staat omwille van de hoge en stijgende loonkosten zwaar onder druk. Omwille van drie bijkomende redenen is het niet correct om vanuit de toegenomen productiviteit de loonkostenhandicap te minimaliseren:

1. Een grote winst in de productiviteit is niet gegarandeerd voor de toekomst. We zien de laatste jaren overigens al een duidelijke afname van het groeiritme van de productiviteit.
2. Een verdere toename van de productiviteit dreigt een toenemende sociale kost met zich mee te brengen (substitutie arbeid door kapitaal).
3. De concurrentie vanuit Oost-Europa is bikkelhard. De totale uurloonkost van een werknemer in de Poolse voedingsindustrie bedraagt nog geen 5 euro per uur. Hier wordt in het huidige debat onvoldoende rekening mee gehouden.

6.3 Concurrentiekracht: het luik energie

Kleine Vlaamse elektro-intensieve voedingsbedrijven betalen hun elektriciteit duurder dan in de buurlanden Frankrijk, Nederland en Duitsland (Fig. 21). Enkel in het Verenigd Koninkrijk zou een gelijkaardig bedrijf haar verbruik iets duurder betalen. Dit blijkt uit een recente studie van de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG). De stijging van de meerkosten (de kosten die voortvloeien uit het beleid en waarvan de financiering gebeurt door de elektriciteitsverbruikers) ligt hieraan de basis.

Volgens berekeningen van FEVIA Vlaanderen zag een gemiddeld Vlaamse bedrijf de meerkosten op zijn elektriciteitsfactuur over een periode van 8 jaar met bijna 420% stijgen. Deze grote toename van de meerkosten op de elektriciteitsfactuur is er ondanks de verschillende compensatiemechanismen die momenteel van kracht zijn (federale bijdrage, offshore, groenestroom- en warmtekrachtcertificaten). Zonder deze compensaties zou de stijging van de meerkosten dus nog groter zijn.

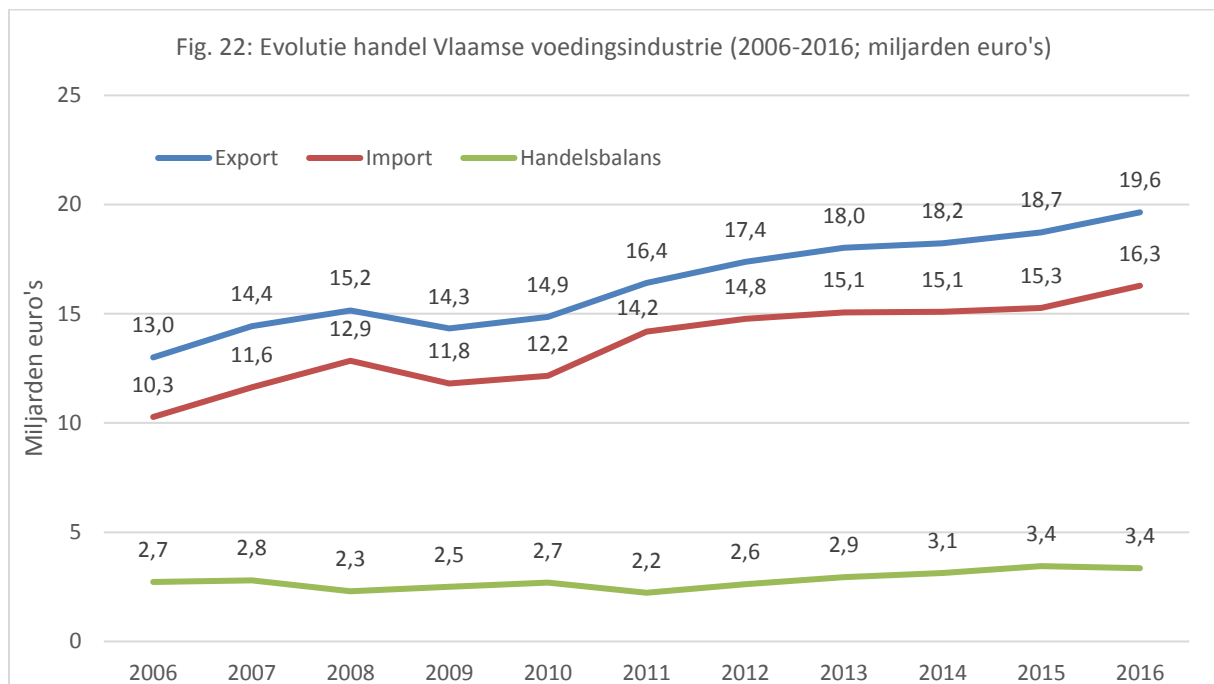

Bron: eigen berekeningen FEVIA Vlaanderen

7. Internationalisering van de Vlaamse voedingsindustrie

In 2016 is de export van de Vlaamse voedingsindustrie met 4,9% toegenomen. De groei op de export ligt duidelijk hoger dan de groei van de totale omzet (+3,4%), wat nogmaals aantoont dat de export de motor achter de groei van de Vlaamse voedingsindustrie is. De totale export bedroeg in 2016 19,6 miljard euro, de totale invoer 16,3 miljard euro (fig. 22). Het overschot op de handelsbalans loopt in 2016 op tot 3,4 miljard euro, bijna het hoogste peil ooit. De voedingsindustrie draagt daarmee in belangrijke mate bij tot de Vlaamse goederenbalans.

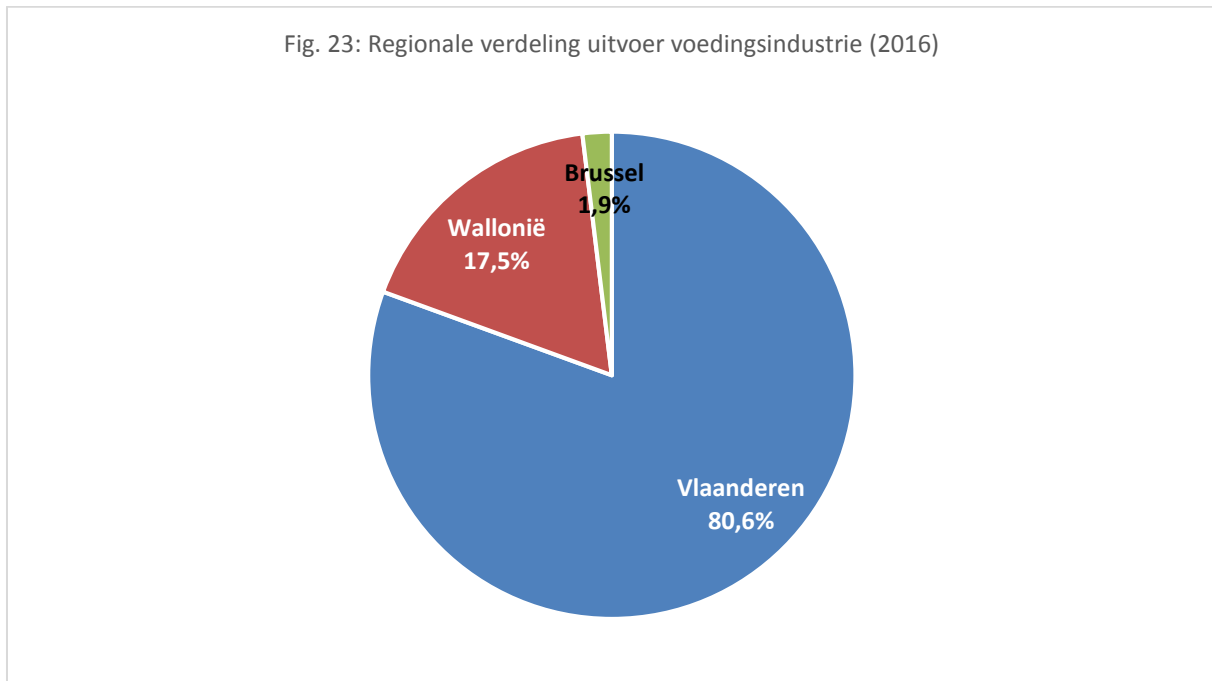
De Vlaamse voedingsindustrie is de laatste tien jaar sterk geïnternationaliseerd. De export (volgens het nationaal concept) is sinds 2006 met 51% toegenomen. De export van de Vlaamse voedingsindustrie groeide sterk tot 2008. Tussen 2002 en 2008 nam de totale exportwaarde toe met 36,2%. In 2009 was er een afname in de uitvoer met 5,5%. In vergelijking met de krimp in de totale goederenexport in 2009 (-20,8%), kon de voedingsindustrie de klappen in 2009 evenwel beperken. De import van voedingsmiddelen is over de periode 2002-2011 gelijkmatig gestegen en gedaald met de uitvoer, met een stabiele handelsbalans tot gevolg. Vanaf 2012 neemt de export meestal sneller toe dan de import.

Bron: NBB-INR (nationaal concept), GN codes 02, 03, 04, 07, 09, 10, 11, 15 t.e.m. 22

7.1 De export opgesplitst naar regio, exportbestemming en exportproduct

Binnen de Belgische voedingsindustrie neemt Vlaanderen 80,6% van de export voor haar rekening (fig. 23). Dat is ongeveer gelijk aan haar aandeel in de omzet, maar opvallend hoger dan het aandeel van de Vlaamse voedingsindustrie in de tewerkstelling (71,3%).

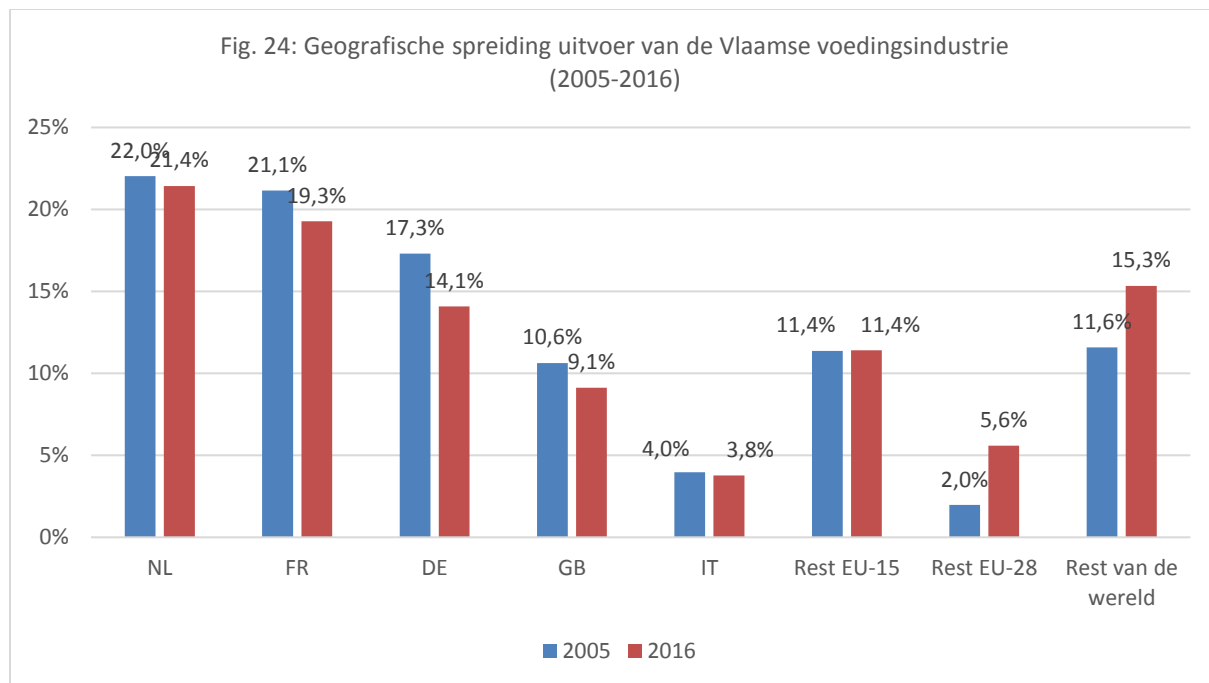
Bron: NBB-INR (nationaal concept), GN codes 02, 03, 04, 07, 09, 10, 11, 15 t.e.m. 22

De export van de Vlaamse voedingsindustrie is voornamelijk gericht op de Europese Unie met als zwaartepunt onze directe buurlanden Nederland, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk (fig. 24). Nederland blijft in 2016 onze belangrijkste uitvoermarkt, Frankrijk volgt kort erna. Daarna volgen op iets grotere afstand Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Samen zijn deze 4 markten verantwoordelijk voor 63,9% van de totale export van de Vlaamse voedingsindustrie. De beslissing van het Verenigd Koninkrijk om uit de Europese Unie te stappen is nu al voelbaar. Door de devaluatie van het pond zijn de Vlaamse voedingsproducten minder competitief. Het gevolg is dat de export naar het Verenigd Koninkrijk in 2016 met 1% is afgenomen. Dit is een breuk met het verleden, waar er mooie groeicijfers waren. Tussen 2011 en 2015 groeide de export van de Vlaamse voedingsindustrie naar het Verenigd Koninkrijk met 27,6%. Omdat het grootste deel van de Belgische export dat naar het Verenigd Koninkrijk bestaat uit in Vlaanderen geproduceerde voedingsproducten, kan er gesteld worden dat dit een typisch Vlaams probleem is.

De export naar verre markten wordt steeds belangrijker. In 2016 ging al 20,9% van de export naar landen buiten de EU-15 en 15,3% naar landen buiten de EU-28. Tien jaar geleden was dit respectievelijk nog maar 13,5% en 11,6%. Ook naar de toekomst toe liggen de belangrijkste groeikansen voor onze uitvoer vooral op de verre exportmarkten.

De export naar onze belangrijkste verre exportmarkt de Verenigde Staten steeg opnieuw fors met 16% tot 533,3 miljoen euro. Daarmee blijft de V.S. de onbetwiste verre exportkampioen. China wordt in

2016 de 2de belangrijkste verre exportmarkt voor de Vlaamse voedingsindustrie met een groei van niet minder dan 37% tot 169,4 miljoen euro. Andere belangrijke verre groeimarkten in 2016 waren Canada (+5,3% tot 177,7 miljoen euro), Saoedi-Arabië (+37,4% tot 110,6 miljoen euro) en Zuid-Korea (+24,5% tot 100,7 miljoen euro). Japan deed het in 2016 iets minder goed (-5,9% tot 119,7 miljoen euro).

Bron: NBB-INR (nationaal concept), GN codes 02, 03, 04, 07, 09, 10, 11, 15 t.e.m. 22

In 2016 was vlees¹² met 13,1% van de totale export het belangrijkste exportproduct van de Vlaamse voedingsindustrie (fig. 25). De belangrijkste exportmarkt voor vlees is Duitsland en Oost-Europa, in het bijzonder Polen (omdat daar veel tussenverwerking gebeurt). Na vlees volgen chocolade (11,4%), bereidingen op basis van graan (10,5%; vooral koekjes), groenten en vruchtenbereidingen (10,3%; vooral diepvriesaardappelproducten) en dranken (10%; vooral bieren).

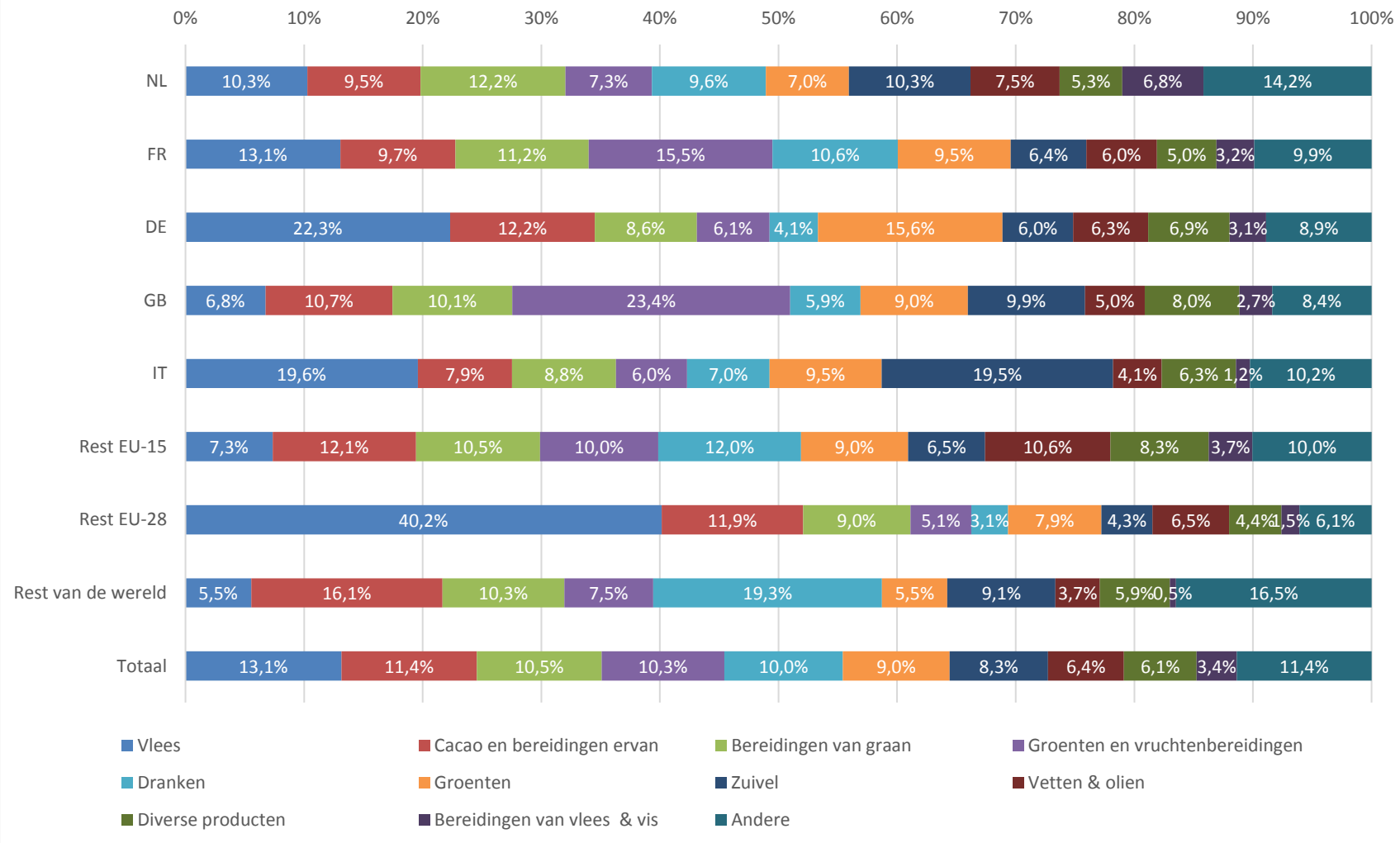
De Vlaamse uitvoer is divers en is niet afhankelijk van de bekende “Belgische” sterproducten zoals bier of chocolade. Door haar diversiteit is de Vlaamse voedingsindustrie goed opgewassen tegen een plotse terugval of crisis in één of twee productcategorieën of landen. Op de verre exportmarkten (bv. Verenigde Staten en Japan) zijn de “Belgische” sterproducten zoals bier en chocolade vaak wel sterker vertegenwoordigd.

Dit brengt ons bij een belangrijke afsluitende bedenking: de West-Europese markt voor voedingsproducten heeft slechts een beperkt groeipotentieel. Als de Vlaamse voedingsindustrie verder wil groeien, is het aanboren van verre exportmarkten cruciaal. “Belgische” sterproducten zoals bier en chocolade kunnen een belangrijke rol spelen in het “openzetten van de deuren” voor andere voedingsproducten. Om de groei in de toekomst te bestendigen en te versterken heeft de voedingsindustrie een betere zichtbaarheid en een sterk imago nodig, zeker naar verre exportlanden met een groot groeipotentieel zoals India of China. Daarom zet FEVIA Vlaanderen in op de kwaliteit,

¹² Exclusief vleesbereidingen

diversiteit en het innovatief karakter van de voedingsindustrie en -producten via het merk **"Food.be – Small country. Great food."**.

Fig. 25: Verdeling export per productgroep en per exportmarkt Vlaanderen (2016)

Bron: NBB-INR (nationaal concept), GN codes 02, 03, 04, 07, 09, 10, 11, 15 t.e.m. 22

Lijst van afkortingen

ADSEI: Algemene Directie Statistiek en Informatie

BTW: Belasting over de toegevoegde waarde

CREG: Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas

ECOOM: Expertisecentrum O&O Monitoring

EGCW: Expertengroep “Competitiviteit en Werkgelegenheid”

EU-28: Europese Unie van 28 lidstaten

FEVIA: Federatie Voedingsindustrie

GN: Gecombineerde Nomenclatuur

IPV: Instituut voor Professionele Vorming

KMO: Kleine of Middelgrote Onderneming

NBB-INR: Nationale Bank van België – Instituut voor de Nationale Rekeningen

PC 118: Paritair Comité 118 (arbeiders voedingsindustrie)

PC 220: Paritair Comité 220 (bedienden voedingsindustrie)

RSZ: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid

RULC: Real Unit Labor Cost

STBS: Short term Business Statistics

WSE: Departement Werk en Sociale Economie

